

Daniel Czerwiński

Pierwsi sekretarze komitetu partyjnego Polskiej Partii Robotniczej/Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej przy WUBP

Komunizm: system – ludzie – dokumentacja 2, 27-64

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Daniel Czerwiński

Uniwersytet Gdański

**Pierwsi sekretarze komitetu partyjnego Polskiej
Partii Robotniczej/Polskiej Zjednoczonej Partii
Robotniczej przy WUBP/WUdsBP w Gdańsku
w latach 1945–1956**

Działalność komórek partyjnych w aparacie bezpieczeństwa nie była do tej pory szerzej podejmowana¹. Materiały te stanowią jednak interesujące źródło, dotyczące kulisów działania poszczególnych urzędów, a osoby stojące na czele instancji partyjnych odgrywały istotną rolę w funkcjonowaniu lokalnych struktur „bezpieki”. Wyboru sekretarzy dokonywali członkowie komitetu partyjnego w aparacie bezpieczeństwa, jednak niewątpliwie już w okresie istnienia Polskiej Partii Robotniczej wpływ na obsadę tego stanowiska miały partyjne władze zwierzchnie, a po utworzeniu Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, głosujący na zebraniu wyborczym funkcjonariusze, mogli jedynie zaakceptować decyzje, którą ustalono na wyższym szczeblu².

¹ Próbę scharakteryzowania relacji pomiędzy partią a aparatem represji podjął ostatnio Andrzej Paczkowski. Zob. *Idem, PZPR a aparat bezpieczeństwa. Zarys problemu* [w:] *PZPR jako machina władzy*, red. D. Stola, K. Persak, Warszawa 2012, s. 169-200. Pojawiają się również opracowania szczegółowe dotyczące działalności komórek partyjnych w strukturach bezpieki. Zob. np. W. Charczuk, *Działalność Koła PPR przy Głównym Urzędzie Cenzury MBP 1945–1947*, „Komunizm: system–ludzie–dokumentacja”, 2012, nr 1, s. 151-161, www.komunizm.net.pl; *idem, Działalność kół (komórek) PPR w Wydziale Ochrony Rządu Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego w latach 1945–1948* [w:] *Partia komunistyczna w Polsce. Struktury – ludzie – dokumentacja*, red. D. Magier, Lublin-Radzyń Podlaski 2012, s. 89-101; R. Drabik, *Podstawowa Organizacja Partyjna PPR/PZPR w Powiatowym Urzędzie Bezpieczeństwa w Lublinie* [w:] *ibidem*, s. 109-125.

² Ustalenie stopnia zależności aparatu represji od partii komunistycznej jest zagadnieniem niezwykle ważnym w pełnym przedstawieniu dziejów obu organizacji. Z uwagi na liczne braki źródłowe niejednokrotnie jest to jednak bardzo trudne. W niniejszym tekście zostaną przedstawione przykłady tych relacji na podstawie dostępnych materiałów, dotyczących wyborów w organizacji partyjnej gdańskiej „bezpieki”. Kwestia ta wymaga jednak na pewno dalszych badań archiwalnych.

Aby uzyskać nominację na stanowisko, kandydat musiał cieszyć się zaufaniem, nie tylko władz partyjnych, ale również szefa urzędu, stąd zasadnym wydaje się przeanalizowanie sylwetek pierwszych sekretarzy komórki PPR/PZPR przy Wojewódzkim Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego (w latach 1955–1956 Wojewódzkim Urzędzie do spraw Bezpieczeństwa Publicznego) w Gdańsku, którzy formalnie mieli władzę także nad – należącym do partii – kierownictwem urzędu. Funkcję tę w latach 1945–1956 pełniło w Gdańsku jedenaście osób: Saul Wajntraub, Stanisław Gińko³, Zygmunt Jodłowski, Józef Michalski, Józef Huppert, Maria Sidor (Łobaszewska), Władysław Jerzy, Seweryn Michalak, Jan Babczenko, Henryk Kochański i Kazimierz Piszczek.

WUBP w Gdańsku rozpoczął działalność już w kilka dni po utworzeniu województwa gdańskiego, które powstało na mocy dekretu Krajowej Rady Narodowej 30 marca 1945 r. Trzon grupy operacyjnej mającej za zadanie stworzenie urzędu powstał w Warszawie 4 kwietnia⁴, ale osoby, które wymieniono w pierwszym rozkazie kierownika urzędu, płk Grzegorza Korczyńskiego⁵, przybływały z różnych rejonów Polski Lubelskiej. Byli wśród nich również twórcy struktur PPR w gdańskiej „bezpiece” – Saul Wajntraub i Stanisław Gińko, bardziej znany jako kpt. „Czarny”.

Saul⁶ Wajntraub urodził się 13 czerwca 1912 r. w Węgrowie, jako syn Sruła i Małki z domu Rozen. Jego rodzice zmarli w 1920 r., a młody Wajntraub wraz z sześciorgiem rodzeństwa trafił do

³ W dokumentach znajdujących się w aktach osobowych Gińki, które pisane były na maszynie, nazwisko to występuje w formie „Ginko”. Prawidłowa wersja nazwiska znajduje się jednak w dokumentach sporządzonych własnoręcznie. Zob. Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Poznaniu (dalej: AIPN Po), 059/1118, Życiorys Stanisława Gińki, 29 XII 1945 r., k. 3-4v; *ibidem*, Ankieta specjalna Stanisława Gińki, 28 IV 1949 r., k. 8-14v.

⁴ Por. Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej. Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Warszawie (dalej: AIPN BU), 0990/2 t. 1, Rozkaz personalny nr 61 ministra bezpieczeństwa, 4 IV 1945 r., k. 149; Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku (dalej: AIPN Gd), 123/1, Rozkaz personalny nr 1 kierownika WUBP w Gdańsku, 11 IV 1945 r., k. 1. Szerzej zob. J. Marszalec, *Początki Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Gdańsku – rok 1945* [w:] *Policja gdańska na przestrzeni dziejów. Wybrane zagadnienia*, red. A. Gašiorowski, Gdańsk 2012, s. 136-140.

⁵ Grzegorz Korczyński właśc. Stefan Kilanowicz (1915–1971). Pełnił obowiązki kierownika WUBP w Gdańsku w okresie od 4 kwietnia 1945 do 15 marca 1946 r. (z przerwą od czerwca do września 1945 r.). Wcześniej kierował Komendą Wojewódzką MO w Warszawie (z siedzibą w Otwocku), skąd zaczerpnął trzon kadry przyszłego WUBP w Gdańsku. Pełny biogram Korczyńskiego zob. *Aparat bezpieczeństwa w województwie gdańskim w latach 1945–1990. Obsada stanowisk kierowniczych. Informator*, wstęp i oprac. M. Węgliński, Gdańsk 2010, s. 185-186 (tam również dalsza literatura). Por. AIPN BU, 0193/599, Akta osobowe Grzegorza Korczyńskiego.

⁶ W nielicznych dokumentach pojawia się również jako Stanisław.

krewnych. Bardzo szybko podjął pracę zarobkową, jako pomocnik kaletnika, którego to zawodu uczył się po ukończeniu szkoły powszechnej w 1926 r. W dwa lata później wstąpił do Komunistycznego Związku Młodzieży Polski (KZMP), a następnie został członkiem Komunistycznej Partii Polski (KPP). W 1935 r. został powołany do wojska. Służbę, którą pełnił w 1 Pułku Artylerii Ciężkiej w Modlinie, opuścił w stopniu kanoniera. W 1937 r. został skierowany przez KPP do Hiszpanii, gdzie walczył w Brygadach Międzynarodowych. Po zakończeniu walk trafił – podobnie jak wielu innych komunistów – do obozu jenieckiego, najpierw we Francji, a następnie w północnej Afryce, z którego zwolniony został w 1943 r. Wyjechał do ZSRS, gdzie wstąpił do 1 Dywizji Piechoty im. T. Kościuszki. W wojsku pełnił obowiązki zastępcy dowódcy do spraw politycznych, a następnie dowódcy plutonu. Na początku 1945 r. został przeniesiony do wojsk wewnętrznych MBP, skąd skierowano go do Gdańska⁷.

W formującym się gdańskim urzędzie, Wajntraub odpowiadał za sprawy kadrowe. Przez trzy miesiące wraz ze swą przyszłą żoną – Anną Franko – zajmował się tworzeniem zrębów gdańskiej „bezpieki”. W czerwcu 1945 r. został zastąpiony przez por. Andrzeja Budę, co ucieszyło ówczesnego kierownika urzędu – mjr Józefa Krakowskiego⁸, który twierdził, że Wajntraub „nie umie przyjmować ludzi do pracy”⁹. Kilka kolejnych miesięcy stanowi zagadkę w życiorysie Wajntrauba. W końcu lipca rozkazem ministra został mu przydzielony miesięczny urlop, po którym miał trafić do Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej w Gdańsku¹⁰, jednak ostatecznie objął stanowisko zastępcy naczelnika Wydziału Więzień i Obozów (Więziennictwa) WUBP w Gdańsku¹¹. Pozostał na nim do stycznia 1948 r., następnie został mianowany naczelnikiem więzienia w Kłodzku, a w 1951 r. przeniesiono go do zakładu karnego na warszawskiej Pradze (więzienie nr III), nazywanego

⁷ AIPN BU, 2174/2067, Życiorys Saula Wajntrauba, 18 XI 1959 r., k. 12-12v.

⁸ Józef Krakowski ur. 1914 r. Absolwent kursu w Kujbyszewie. W okresie od 8 czerwca do 5 września 1945 r. zastępował w Gdańsku Korczyńskiego. Por. AIPN BU, 0193/6974, Akta osobowe Józefa Krakowskiego; *Aparat bezpieczeństwa w województwie ...*, s. 197-198.

⁹ D. Czerwiński, *Od Rzeszowa do Gdańska ... Aparat bezpieczeństwa w Rzeszowie, Krakowie i Gdańsku w relacji Andrzeja Budy*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2012, nr 36, s. 244.

¹⁰ AIPN BU, 0990/2 t. 2, Rozkaz personalny nr 183 ministra bezpieczeństwa, 31 VII 1945 r., k. 143-144.

¹¹ AIPN BU, 0990/4, Rozkaz personalny nr 320 ministra bezpieczeństwa, 18 XII 1945 r., k. 213.

powszechnie „Toledo”¹². Ze służby w MSW odszedł w 1956 r., a w 1969 r. wyjechał do Izraela¹³.

Tworzenie struktur organizacyjnych PPR przy WUBP w Gdańsku rozpoczęto w niespełna dwa miesiące po utworzeniu gdańskiego urzędu. 26 maja 1945 r. przedstawiciel Komitetu Miejskiego PPR w Gdańsku – Edward Stokarski, na zebraniu należących do partii funkcjonariuszy, wezwał do zinstytucjonalizowania ich działalności. Na sekretarza zaproponował Wajntrauba, a na jego zastępcę – Stanisława Gińkę. Obecni na zebraniu pracownicy WUBP przyjęli te zalecenia przez akklamację¹⁴.

Kolejne posiedzenie komórki odbyło się blisko miesiąc później – 22 czerwca. Pojawiły się na nim głosy, że poprzednie wybory nie „były przeprowadzone czysto demokratycznie”. Zastrzeżenia odnośnie składu prezydium miała również pierwsza sekretarz KW PPR w Gdańsku – Janina Kowalska¹⁵. Nie wiadomo, jakiego charakteru były te obiekcje, faktem jest, że już 5 lipca odbyły się nowe wybory, w wyniku których sekretarzem został Gińko, a Wajntrauba nie wybrano nawet na jego zastępcę¹⁶. Znaczący udział w tych zmia-

¹² *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza, t:1 1944–1956*, red. K. Szwaagrzyk, Warszawa 2005, s. 521, 533. W grudniu 1954 r. Wajntraub pełnił obowiązki kierownika jednej z sekcji w Wydziale Ogólnym Departamentu Więziennictwa. Por. M. Piotrowski, *Ludzie bezpieki w walce z narodem i kościołem: Służba Bezpieczeństwa w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w latach 1944–1978 – Centrala*, Lublin 2000, s. 99.

¹³ AIPN BU, 1268/30493, Kwestionariusz paszportowy Saula Wajntrauba, 30 IV 1969 r., k. 20–22. Wajntraub wyjechał z Polski sam. Zgodę na wyjazd wyraziła jego żona, a syn mieszkał już w tym czasie w Szwecji. W marcu 1973 r. Wajntrauba wpisano na listę osób niepożądanych w PRL. Zgodnie z adnotacją na notatce MSW, został z niej skreślony z dniem 6 grudnia 1979 r. W dokumencie nie podano jednak podstawy wykonania tej czynności. Zob. *Ibidem*, Notatka Biura Paszportów MSW dotycząca Saula Wajntrauba, 17 XI 1978 r., k. 3. Wajntraub najprawdopodobniej zmarł w 1978 r. i został pochowany w Szwecji. Por. <http://www.findagrave.com/cgi-bin/fg.cgi?page=gr&GRid=92907002> (dostęp 27 X 2013 r.).

¹⁴ Archiwum Państwowe w Gdańsku (dalej: AP Gdańsk), Komitet Wojewódzki Polskiej Partii Robotniczej (dalej: KW PPR), 2598/276, Protokół z pierwszego posiedzenia komórki partyjnej PPR przy WUBP w Gdańsku [prawdopodobnie 26 maja 1945 r.], [czerwiec 1945 r.], k. 110–111.

¹⁵ *Ibidem*, Protokół z drugiego posiedzenia komórki partyjnej PPR przy WUBP w Gdańsku, 22 VI 1945 r., k. 112. Janina Kowalska (1904–1980). Stanowisko pierwszego sekretarza KW PPR w Gdańsku zajmowała od kwietnia do końca czerwca 1945 r. Szerzej zob. P. Brzeziński, *Zapomniani dygnitarze. Pierwsi sekretarze Komitetu Wojewódzkiego PPR/PZPR w Gdańsku w latach 1945–1990. Szkice biograficzne*, Gdańsk 2013, s. 63–76 [w druku]. Za udostępnienie maszynopisu, chciałbym podziękować Piotrowi Brzezińskiemu.

¹⁶ Zastępcą została Maria Sidor, która otrzymała siedemnaście głosów (tyle samo, co Zygmunt Jodłowski). Wajntraub dostał natomiast trzynaście głosów. Por. AP Gdańsk, KW PPR, 2598/276, Protokół z trzeciego posiedzenia komórki partyjnej PPR przy WUBP w Gdańsku, 5 VII 1945 r., k. 116.

nach miał tymczasowy kierownik gdańskiego urzędu – mjr Józef Krakowski. To właśnie z jego inicjatywy 2 lipca odbyło się zebranie, na którym padł wniosek o przeprowadzenie nowych wyborów. Krakowski nie umotywował szerzej swego stanowiska, wskazał jedynie na „nikłą” działalność dotychczasowych władz¹⁷. Możliwe, że zadecydowały w tym przypadku dawne znajomości. Krakowski poznał Gińkę jeszcze w czasie wojny w Otwocku, gdzie major trafił, aby „upartyjnić” szeregi milicji, którą dowodził Korczyński¹⁸.

Stanisław Gińko urodził się 6 października 1904 r. w Warszawie, jako syn Jana i Marii. Wydarzenia I wojny światowej spowodowały, że nie udało się mu ukończyć gimnazjum. Jego ojciec przebywał w tym czasie w Rosji, gdzie znalazł się, jako kolejarz po wybuchu wojny. Gińko uzyskał jednak fach stolarza, w którym to zawodzie pracował przez kilka lat. Ojciec Gińki wrócił do kraju dopiero po wojnie polsko-bolszewickiej, i – jak pisał później Gińko – „uświadomił go o znaczeniu rewolucji rosyjskiej”. Spowodowało to, że dwudziestoletni Stanisław wstąpił do KZMP. Nie trwało to jednak długo, bowiem na ślad jego komórki wpadła policja, a Gińko – wraz z kolegą z organizacji – przekroczył nielegalnie granicę z ZSRS. W latach 1925–1928 pracował w fabryce w Gorki, będąc jednocześnie członkiem Komsomołu. Po powrocie do kraju został zatrzymany i przesiedział 114 dni w areszcie. Następnie podjął pracę zarobkową w podwarszawskiej fabryce, gdzie związał się ponownie z ruchem komunistycznym, stając się w 1935 r. członkiem KPP. Za organizację strajku został zwolniony z pracy w Otwocku, znalazł jednak zatrudnienie w kuźni swojego ojca w Henrykowie¹⁹, gdzie stworzył koło KPP. Po rozwiązaniu partii komunistycznej podjął pracę w wytwórni blach na Pradze²⁰.

W czasie wojny Gińko związał się z PPR. Używał on w tym czasie różnych pseudonimów, w tym najbardziej znanego – pod którym występuje w większości dokumentów z okresu pracy w WUBP Gdańsk – „Czarny”²¹. W Henrykowie Gińko był organizatorem struktur partii, a następnie Gwardii Ludowej. Oddział ten został jednak rozbity przez gestapo w 1943 r. Gińko uniknął aresztowa-

¹⁷ *Ibidem*, Protokół z zebrania komórki PPR przy WUBP w Gdańsku, 2 VII 1945 r., k. 114.

¹⁸ AIPN BU, 0193/7417, Zaświadczenie sekretarza KP PPR w Otwocku dla Jakuba Wołkowa, 4 IV 1945 r., k. 12.

¹⁹ Obecnie jest to osiedle na warszawskiej Białoleśce. Przed II wojną światową była to samodzielna miejscowość w gminie Jabłonna.

²⁰ AIPN Po, 059/1118, Życiorys Stanisława Gińki, 29 XII 1945 r., k. 3-3v.

²¹ Gińko posługiwał się również pseudonimami: „Suchy”, „Stacho Suchy”, Suchy Stacho”, „Czarny Stacho”, „Czarny Stach”, „Stach Suchy”, „Stach Czarny”. Por. *Warszawa Prawa Podmiejska 1942–1944. Z walk PPR*, GL – AL, red. B. Dymek, Warszawa 1973, s. 909.

nia i znalazł się w sztabie III Okręgu Armii Ludowej Warszawa – Prawa Podmiejska. Współpracował tam m.in.: z Ignacym Logą-Sowińskim²². W lipcu 1944 r. Franciszek „Witold” Józwiak mianował go szefem sztabu okręgu i delegował do Dębłina. W miesiąc później był on już jednak w organizowanej przez płk Grzegorza Korczyńskiego komendzie milicji w Otwocku. Piastował on tam stanowisko oficera śledczego, a odchodząc do Gdańska, awansował do stopnia kapitana²³.

Korczyński organizując gdańską „bezpiekę” ściągnął na Wybrzeże sprawdzonych ludzi. Znaleźli się tu zastępca pułkownika, jego sekretarz, dwie sekretarki, kierowcy oraz kilku funkcjonariuszy. Niektórzy z nich – jak np. Julian Gransztof (Wiesław Korski) oraz jego ludzie z milicji w Płońsku – sami podjęli decyzję, aby wyjechać na Pomorze, a odpowiednie rozkazy sformułowano z dużym opóźnieniem. Nie dziwi więc, brak informacji o Gińko w rozkazach personalnych wydawanych przez MBP.

W Gdańsku Gińko otrzymał nominację na oficera śledczego. Jego „doświadczenie” z Otwocka było potrzebne, ponieważ w pierwszym okresie działalności WUBP w Gdańsku w pionie śledczym znajdowało się zaledwie pięciu ludzi, a tylko Gińko, i inny z towarzyszy Korczyńskiego – Henryk Rowiński – orientowali się w specyfice pracy śledczej²⁴. Gińko pracował jako śledczy tylko do czerwca 1945 r. Zostało mu wtedy przydzielone zorganizowanie Sekcji Informacji WUBP (zajmującej się także Wojskami Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Milicją Obywatelską). Była to komórka specyficzna. Jej zadaniem było pilnowanie dyscypliny, ale przede wszystkim „czystości ideologicznej” w szeregach aparatu bezpieczeństwa. Formalną nominację na stanowisko kierownika, Gińko otrzymał z dniem 1 lipca²⁵. Jesienią 1945 r. nastąpiły przekształcenia strukturalne, w wyniku których, Gińko stracił stanowisko szefa, jednak pozostał w wydziale do połowy 1946 r.²⁶

²² Szerzej zob. K. Zwoliński, *Powstanie i działalność PPR, GL – AL w Legionowie* [w:] *ibidem*, s. 300, 302-303; M. Wieczorek, *Armia Ludowa. Powstanie i organizacja 1944-1945*, Warszawa 1979, s. 289.

²³ AIPN Po, 059/1118, Życiorys Stanisława Gińki, 29 XII 1945 r., k. 4.

²⁴ AIPN Gd, 0046/88 t. 1, Sprawozdanie p.o. kierownika Sekcji 8 WUBP Gdańsk por. Edwarda Forsta, 18 IV 1945 r., k. 4.

²⁵ AIPN Gd, 123/1, Rozkaz personalny nr 55 kierownika WUBP w Gdańsku, 14 IX 1945 r., k. 83-85; AIPN Po, 059/118, Życiorys Stanisława Gińki, 29 XII 1945 r., k. 4.

²⁶ 23 października powstał Zarząd Kontrywiadu Wojsk Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Milicji Obywatelskiej. Na szczeblu wojewódzkim rozkazem nr 73 ministra bezpieczeństwa powołano Wojewódzkie Oddziały Kontrywiadu WBW i MO. Połączono w nich Sekcje Informacji WUBP i Oddziały Informacji z pułków KBW. Szefem tej komórki w Gdańsku był mjr Kuczerenko. Działaniami wobec funkcjonariuszy WUBP zajmować się miała natomiast powołana również w październiku

Dalsze losy Gińki związane były z milicją. W lipcu 1946 r., po rozdzieleniu Informacji KBW i wydziału specjalnego w KW MO, Gińko otrzymał nominację na szefa tego drugiego²⁷. W 1948 r. został przeniesiony do Wielkopolski, gdzie objął stanowisko komendanta powiatowego MO w Lesznie. W 1950 r. „Czarny” awansował na zastępcę komendanta wojewódzkiego do spraw ORMO, a następnie – z uwagi na likwidację dotychczasowego etatu – został mianowany na stanowisko oficera inspekcyjnego. Gińko służył w milicji do 31 grudnia 1961 r.²⁸

Objęmując stanowisko sekretarza, Gińko musiał przede wszystkim doprowadzić do rozbudowy komórek partyjnych na poszczególne wydziały WUBP. Już na posiedzeniu z 5 lipca wyznaczono osoby odpowiedzialne za utworzenie komórek w istniejących (choć nie wszystkich) ówczesnie jednostkach organizacyjnych²⁹. 9 sierpnia odbyło się zebranie, na którym obecni byli członkowie poszczególnych kół – łącznie 75 osób. Nie byli to jednak wszyscy należący do partii funkcjonariusze. Według ewidencji prowadzonej przez wydział personalny, poza organizacją pozostawało aż 147 osób. Nie wiadomo, jaki był powód unikania przez nich instytucjonalizowania działalności. Możliwe, że chodziło o kwestie finansowe. Jak informował bowiem na zebraniu „Czarny”, spośród 75 członków zrzeszonych w komórce, jedynie 27 uiszczyło składki członkowskie³⁰.

Sekcja 9 (później Wydział do spraw Funkcjonariuszy). Por. W. Tkaczew, *Organa Informacji Wojska Polskiego 1943–1956. Kontrywiad wojskowy*, Warszawa 2007, s. 113; AIPN BU, 1572/48, Rozkaz nr 73 ministra bezpieczeństwa, 6 XI 1945 r., k. 133; AIPN Po, 059/118, Życiorys Stanisława Gińki, 29 XII 1945 r., k. 3-4v; *ibidem*, Sprawka [charakterystyka Gińki wystawiona przez mjr. Kuczerenko], 12 XII 1945 r., k. 18.

²⁷ AIPN Gd, 121/2, Rozkaz personalny nr 31 komendanta wojewódzkiego MO w Gdańsku, 10 VII 1946 r., k. 81.

²⁸ AIPN Po, 059/118, Karta przebiegu służby Stanisława Gińki, b.d., k. 55. Gińko przeszedł na emeryturę z uwagi na zły stan zdrowia. W 1966 r. mieszkał we Włocławku. Udzielał się w środowisku byłych partyzantów GL/AL. Opublikował również kilka tekstów wspominkowych. Zob. S. Gińko, *Działalność Sekcji Minerskiej Sztabu Głównego GL* [w:] *Warszawa Prawa Podmiejska ...*, s. 512-521; *idem*, *I mnie wychowała KPP* [w:] *Czas wielkiej próby. Wspomnienia bojowników o Ojczyznę Ludową 1939–1945*, Warszawa 1969, s. 297-303; *idem*, *Od Żerania do Baranowa* [w:] *Mazowsze w walce*, wstęp B. Syzdek, Warszawa 1964, s. 150-162.

²⁹ Wydział I powierzono Janowi Góreckiemu, Wydział II – Janinie Gurak, Wydział III – Alojzemu Andrzejewskiemu, a Wydział Personalny – Sopczyńskiemu. Por. AP Gdańsk, KW PPR, 2598/276, Protokół z trzeciego posiedzenia komórki partyjnej PPR przy WUBP w Gdańsku, 5 VII 1945 r., k. 116.

³⁰ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia komórki PPR przy WUBP w Gdańsku, 9 VIII 1945 r., k. 7.

W wyniku głosowania wybrano nowy siedmioosobowy Komitet Partyjny przy WUBP w Gdańsku³¹, a objęcie stanowiska pierwszego sekretarza zaproponowano Andrzejowi Budzie, który uzyskał tyle samo głosów co Gińko. Buda, tłumacząc się zbyt dużą ilością obowiązków, zrzekł się stanowiska, proponując pozostawienie na urzędzie „Czarnego”. Zostało to zaakceptowane przez członków komitetu kilka dni później³².

W okresie kierowania komórką partyjną przez „Czarnego”, nastąpił znaczny rozwój liczby członków partii. Była to pochodna reform strukturalnych aparatu bezpieczeństwa i powołania nowych wydziałów³³, ale także zwiększenia nacisku na rozwój kół partyjnych w strukturach bezpieki. 18 lutego 1946 r. w siedzibie gdańskiego KW odbyła się konferencja sekretarzy wszystkich kół PPR, jakie istniały przy urzędach bezpieczeństwa w województwie gdańskim³⁴. Na spotkaniu pojawił się minister Stanisław Radkiewicz, co może wskazywać, że nie była to lokalna inicjatywa, a realizacja wytycznych centrali, mogących mieć związek z mobilizacją funkcjonariuszy przed zbliżającym się referendum i wyborami³⁵. Głównym tematem rozmów była sprawa wyborów nowych władz komórek partyjnych, które planowano na marzec. Dokonano jednak również oceny działalności struktur partyjnych wewnątrz aparatu bezpieczeństwa. Zdaniem pierwszego sekretarza KW w Gdańsku – Władysława Dworakowskiego³⁶ – przede wszystkim nie były

³¹ Pod taką nazwą komórka zwierzchnia wobec poszczególnych kół PPR działała aż do „zjednoczenia” PPR i PPS, kiedy to powstał Komitet Zakładowy PZPR przy WUBP w Gdańsku. W znanej autorowi dokumentacji tylko dwa razy pojawia się inny zapis. Pierwszy przypadek to Komitet Dzielnicowy PPR przy WUBP w Gdańsku. Nie było to jednak pismo sygnowane pieczęcią komitetu (która niezmiennie miała formę „Polska Partia Robotnicza. Komitet Partyjny przy WUBP w Gdańsku”), a podanie skierowane do partii przez jednego z pracowników w sprawie przyspieszenia jego awansu. Zob. *Ibidem*, Podanie Artura Michajłowa w do komitetu partyjnego PPR, 8 X 1948 r., k. 99-100. W drugim przypadku na blankiecie sprawozdawczym z maja 1948 r. zapisano, że dotyczy on Komitetu Zakładowego przy WUBP w Gdańsku. Zob. *Ibidem*, Blankiet sprawozdawczy Komitetu Zakładowego PPR przy WUBP w Gdańsku, 22 V 1948 r., k. 78.

³² *Ibidem*, Protokół z posiedzenia komórki PPR przy WUBP w Gdańsku, 13 VIII 1945 r., k. 7a. Może to świadczyć o względnej „demokracji” wyborów sekretarza partyjnego w pierwszym okresie funkcjonowania WUBP.

³³ Zob. AIPN Po, 05/142, Rozkaz nr 76 ministra bezpieczeństwa, 27 XI 1945 r., k. 2-3. Por. AIPN BU, 1572/2658, Etat nr W 18/257 WUBP w Gdańsku, 18 XII 1945 r., k. 45-52v.

³⁴ AP Gdańsk, KW PPR, 2598/276, Pismo kierownika Wydziału Organizacyjnego KW PPR w Gdańsku do sekretarzy kół partyjnych przy urzędach bezpieczeństwa, 2 II 1946 r., k. 4.

³⁵ *Ibidem*, 2598/280, Protokół nr 13 z posiedzenia komórki partyjnej przy Wydziale Personalnym WUBP w Gdańsku, 21 II 1946 r., k. 18.

³⁶ Władysław Dworakowski (1908–1976). Kierował on gdańskim KW w okresie od sierpnia 1945 r. do maja 1947 r. Szerzej zob. P. Brzeziński, *op. cit.*, s. 89-108.

one należycie nadzorowane. Na ich zebrania wysyłani byli co prawda przedstawiciele komitetów nadrzędnych, ale nie potrafili oni „postawić tych zagadnień, które powinny być tematem obrad koła”³⁷. Dworakowski nie sprecyzował dokładniej tego zagadnienia, ale możliwe, że miało to jakiś związek z podnoszoną w tamtym okresie – ale również później – kwestią podległości komórki partyjnej przy WUBP Komitetowi Miejskiemu PPR w Gdańsku. Funkcjonariusze wielokrotnie postulowali bowiem, aby zmienić ten układ i – z uwagi na specyfikę ich pracy – wprowadzić zwierzchność Komitetu Wojewódzkiego³⁸. Szef wojewódzkiej instancji partyjnej krytykował także niektórych „towarzyszy na kierowniczych stanowiskach w UB”, którzy jego zdaniem lekceważyli do tej pory obowiązki partyjne, a nie uczęszczanie na zebrania kół, tłumaczyli faktem, że ich obecność miała krępować zebranych³⁹. Dworakowski nie precyzował, o kogo chodziło, ale faktem jest, że w czasie marcowych wyborów do władz partyjnych w kierownictwie komórki znalazł się szef urzędu ppłk Józef Mrozek⁴⁰ – co wcześniej nie miało miejsca, bo ani Korczyński, ani Krakowski, szerszego udziału w pracy Komitetu Partyjnego nie brali, a nawet nie byli jego członkami⁴¹.

W marcu 1946 r. Gińko został wybrany na kolejną kadencję, jednak z uwagi na jego przeniesienie do MO⁴², w lipcu nastąpiła

³⁷ AP Gdańsk, KW PPR, 2598/1, Sprawozdanie z działalności gdańskiego Komitetu Wojewódzkiego PPR złożone na wojewódzkiej konferencji partyjnej w dniu 12-13 maja w Sopocie, [maj 1946 r.], k. 52.

³⁸ *Ibidem*, 2598/280, Protokół z zebrania koła PPR przy Wydziale Personalnym WUBP w Gdańsku, 16 III 1946 r., k. 23.

³⁹ *Ibidem*, 2598/1, Sprawozdanie z działalności gdańskiego Komitetu Wojewódzkiego PPR złożone na wojewódzkiej konferencji partyjnej w dniu 12-13 maja w Sopocie, [maj 1946 r.], k. 52.

⁴⁰ Józef Mrozek (1908–1970). Pełnił obowiązki szefa WUBP w Gdańsku od 21 marca 1946 r. do 22 lutego 1947 r. Por. AIPN BU, 0193/7001, Akta osobowe Józefa Mrozka; *Aparat bezpieczeństwa w województwie ...*, s. 255-256.

⁴¹ Współpraca Dworakowskiego z Mrozkiem nie zawsze przebiegała jednak tak, jak wyobrażał to sobie I sekretarz KW. Skarżył się on bowiem w MBP, że Mrozek unika zebrania egzekutywy, a także zaniedbuje obowiązki zawodowe. W rozmowie z wicedyrektorem Departamentu V MBP Dworakowski miał nawet sugerować, że należałoby wymienić Mrozka na kogoś „lepszego”. Zob. AIPN BU, 0193/7001, Pismo wicedyrektora Departamentu V MBP do ministra bezpieczeństwa, 14 XI 1946 r., k. 32.

⁴² Należy pamiętać, że w strukturach MO działały odrębne struktury partyjne PPR, a następnie PZPR. Pierwsze zebranie komórki PPR w Komendzie Wojewódzkiej MO w Gdańsku odbyło się prawdopodobnie na początku lipca 1945 r., a więc później niż w WUBP. Por. AP Gdańsk, KW PPR, 2598/274, Protokół z pierwszego zebrania Komórki PPR przy KWMO w Gdańsku, [lipiec 1945 r.], k. 1.

zmiana na stanowisku sekretarza. Został nim, były działacz KPP, Zygmunt Jodłowski⁴³.

Jodłowski urodził się 2 lutego 1912 r. w Żyrardowie, jako syn Stanisława i Wiktorii z domu Zatoń. Z zawodu był ślusarzem-mechanikiem. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Żyrardowie, uczęszczał z przerwami do szkoły kolejowej i Szkoły Rzemieślniczo-Przemysłowej Stowarzyszenia Mechaników Polskich z Ameryki w Pruszkowie, którą ukończył w 1930 r. Przez prawie rok pozostawał bezrobotnym i – jak sam później pisał – to właśnie w tym okresie „dzieła Marksa, Engelsa, Lenina znalazły żywy oddźwięk w mym »ja«”⁴⁴. Następnie podjął pracę w Warszawie, w zakładach Steinhegena produkujących na potrzeby przemysłu lotniczego i motoryzacyjnego. W 1934 r. został powołany do wojska. Służbę odbywał w warszawskiej Cytadeli w 30 pułku piechoty. Za zbyt otwarte manifestowanie swych poglądów komunistycznych (członek KPP) był karany sześciotygodniowym aresztem, a armię opuścił – choć był w szkole podoficerskiej – w stopniu starszego sierżanta (na podporucznika awansował w UB). W czasie okupacji w 1940 r. przez kilka miesięcy przebywał na robotach w Niemczech, skąd udało mu się zbiec. Podjął następnie pracę w dawnej fabryce, produkującej na potrzeby Wehrmachtu, gdzie miał nawiązać kontakt z AL i „bezinteresownie” naprawiać broń komunistycznym partyzantom. Sam jednak do organizacji podziemnych nie należał. Dopiero po upadku Powstania Warszawskiego wstąpił do PPR, która skierowała go do wspomianej już wielokrotnie komendy Korczyńskiego⁴⁵.

Podobnie jak inni funkcjonariusze z Otwocka, Jodłowski wyjechał ze swoim dowódcą do Gdańska. W nowym urzędzie trafił do Wydziału II, początkowo, jako zastępca naczelnika, następnie, jako jego szef, choć formalnie załatwiono to dopiero po roku⁴⁶. Na tym stanowisku Jodłowski pozostał do stycznia 1948 r., kiedy objął funkcję zastępcy naczelnika Wydziału Więziennictwa. Nie pracował tam jednak zbyt długo, bo w rok później został aresztowany, a z dniem 1 sierpnia 1949 r. zwolniony dyscyplinarnie ze służby⁴⁷.

Jodłowski, jako naczelnik Wydziału II, odpowiadał również za depozyty znajdujące się w urzędzie. W 1946 r. WUBP zajął, znaj-

⁴³ Biogram Jodłowskiego por. *Aparat bezpieczeństwa w województwie ...*, s. 162-163.

⁴⁴ AIPN Gd, 212/796, Życiorys Zygmunta Jodłowskiego, 5 IV 1945 r., k. 17.

⁴⁵ *Ibidem*, Ankieta specjalna Zygmunta Jodłowskiego, 11 IV 1945 r., k. 11-16v.

⁴⁶ Por. AIPN BU, 0990/5, Rozkaz personalny nr 320 ministra bezpieczeństwa, 9 VIII 1946 r., k. 37-38.

⁴⁷ AIPN Gd, 212/796, Karta przebiegu służby Zygmunta Jodłowskiego, b.d., k. 40.

dujące się na terenie szwedzkiej misji humanitarnej, cztery skrzynie z poniemieckimi zastrzykami „Progymon”. Trzy z nich zostały wysłane do centrali MBP w Warszawie, a czwarta z uwagi na uszkodzenie wieka, pozostała w Gdańsku. Jak zeznawał później Jodłowski, w marcu 1947 r. przyszedł do niego kpt. Władysław Wątarek – ówczesny zastępca szefa WUBP – z poleceniem wydania siedemnastu kartonów (po 100 sztuk) zastrzyków, na które nie wypisał mu pokwitowania. W związku z tym, Jodłowski nakazał pracownicy depozytu, wydlubać wpis w księdze depozytowej i zapisać liczbę odpowiadającą stanowi faktycznemu. Nie był to jednak jedyny przypadek fałszowania dokumentacji przez naczelnika wydziału. W momencie przekazywania obowiązków swojemu następcy w styczniu 1948 r. okazało się, że w kasie wydziału brakowało ponad pięćdziesiąt tysięcy złotych. Jodłowski sprzedał więc – jak to określił „na mieście” – dziesięć pudełek zastrzyków i wyrównał zaległości. Kiedy sprawa wyszła na jaw, został aresztowany, ale Wydział do spraw Funkcjonariuszy nie skierował sprawy na drogę sądową, poprzestając na wydaleniu ze służby⁴⁸.

Na stanowisku sekretarza partii Jodłowski znajdował się do marca 1947 r. Był to okres szczególnie intensywnej pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa. W „zapewnienie” komunistom zwycięstwa w referendum i wyborach, zaangażowani byli praktycznie wszyscy pracownicy WUBP, stąd być może wynika fakt, że w dokumentacji komórki partyjnej brak dokumentów z tego okresu. Jest jednak praktycznie niemożliwym, aby nie odbywały się w tym czasie żadne zebrania. Mogły nie być protokołowane, albo po prostu nie zachowały się.

Następcą Jodłowskiego wybrano 19 marca 1947 r. Józefa Hupperta⁴⁹. Zajmował on w tym czasie w gdańskiej „bezpiece” kierownicze stanowiska. Był zastępcą naczelnika wydziału VIII (potem wydziału „B”) odpowiedzialnego za cenzurę, z którą był związany od 1944 r. Następnie objął stanowisko zastępcy naczelnika Wydziału Miejskiego, którym faktycznie kierował, bo nigdy nie powołano oficjalnie szefa tej komórki.

Mimo pozytywnych opinii służbowych Huppert został jednak dyscyplinarnie wydalony z WUBP. Przez blisko pięć lat służby w organach bezpieczeństwa posługiwał się bowiem fałszywymi danymi. Najprawdopodobniej – bo badający jego sprawę śledczy, nie

⁴⁸ *Ibidem*, Raport w sprawie Zygmunta Jodłowskiego, 8 VII 1949 r., k. 60-64. Nie wiadomo co działo się z Jodłowskim po wydaleniu ze służby. W przygotowanej w 1964 r. publikacji rocznicowej przy nazwisku Jodłowskiego zapisano: „nie żyje”. Por. AIPN Gd, 0046/637, Zestawienie działalności organów bezpieczeństwa publicznego województwa gdańskiego w okresie 1945–1960 r., 18 V 1964 r., k. 2.

⁴⁹ Biogram Hupperta por. *Aparat bezpieczeństwa w województwie ...*, s. 152-153.

byli w stanie w pełni zweryfikować tej informacji – nazywał się on Herman Anzelm Finkel, urodzony we Lwowie 28 kwietnia 1905 r., jako syn Mojżesza i Geni z domu Finkel. Jego ojciec był zegarmistrzem i zmarł w 1918 r. Przed I wojną światową Finkel *vel* Huppert ukończył cztery klasy szkoły powszechnej. Po wojnie przez kilka lat pracował w miejscowych zakładach, a po ślubie w 1930 r., zaczął zajmować się handlem ulicznym. W tym czasie miał nawiązać kontakt z Komunistyczną Partią Zachodniej Ukrainy i działać w Związku Handlarzy Ulicznych. Po zajęciu Lwowa przez Sowieców, wyjechał do pracy w kopalni w Donbasie. Po powrocie wcielono go do Armii Czerwonej, ale nie walczył, a pracował w gospodarstwie w Azji Środkowej. W 1944 r. w Taszkencie miał spotkać kilku obywateli polskich, z których jeden – Józef Huppert – miał dać mu dokumenty⁵⁰.

Sprawdzenie przeszłości Hupperta *vel* Finkla zaczęło się od błahostki. W czasie kontroli specjalnej (procedura weryfikacji funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa) okazało się, że w pisanym w 1944 r. dokumencie, podał on różne informacje na temat powodu okoliczności, w jakich znalazł się na wschodzie ZSRS. W sporządzonym 30 października życiorysie podawał, że trafił tam na skutek odmowy przyjęcia obywatelstwa sowieckiego⁵¹, a w wypełnionej dzień później ankiecie, zapisał, że przed wojną był kapralem Wojska Polskiego i po odmowie przyjęcia obywatelstwa sowieckiego został skazany na pięć lat więzienia⁵². To wystarczyło, aby pracownicy działu kadr WUBP zajęli się stwierdzeniem stanu faktycznego.

Ustalono, że prawdziwy Józef Huppert rzeczywiście urodził się w Kętach, jednak w 1941 r. został wywieziony przez władze niemieckie i już nie wrócił do kraju. Według innych relacji, Huppert miał zostać wywieziony przez władze sowieckie ze Lwowa. Wezwany do wyjaśnienia tych rozbieżności Huppert *vel* Finkel napisał przytaczany już obszerny życiorys. Twierdził, że nowe dokumenty potrzebne mu były, aby dostać się do armii polskiej w ZSRS. W tych, które posiadał, miał bowiem wpisaną narodowość żydowską. Podczas przeprowadzonej w domu Finkla rewizji, funkcjonariusze znaleźli dowody, świadczące o tym, że nazwiska Huppert używał on już w 1942 r., a nie jak sam twierdził od 1944 r. Pojawiły się wtedy podejrzenia, że dokumenty uzyskał w obozie armii generała

⁵⁰ AIPN Gd, 212/697, Życiorys Hermana Finkla, 6 I 1949 r., k. 15-20.

⁵¹ *Ibidem*, Życiorys Józefa Hupperta, 30 X 1944 r., k. 2.

⁵² *Ibidem*, Kwestionariusz osobowy Józefa Hupperta, 31 X 1944 r., k. 3-3v.

Andersa, co potwierdzały relacje nielicznych świadków, do których udało się dotrzeć⁵³.

Ostatecznie Huppert *vel* Finkel został zwolniony z aparatu bezpieczeństwa⁵⁴. Złamał on bowiem podstawową zasadę obowiązującą przy przyjmowaniu do służby w UB, jaką była szczerosc. W szeregach „bezpieki” znajdowało się miejsce dla dawnych żołnierzy Andersa, a nawet partyzantów Armii Krajowej, jednak pod warunkiem, że przyznali się do tego przy wypełnianiu dokumentów rekrutacyjnych⁵⁵.

Jako sekretarz komórki partyjnej Huppert *vel* Finkel był bardzo aktywny. Po wyborze na stanowisko, zreformował strukturę kół partyjnych, nadając im kolejne numery od 1 do 14⁵⁶. Nowy komitet – w skład którego weszło trzynaście osób – zapowiadał też walkę z występami dyscyplinarnymi wśród funkcjonariuszy⁵⁷. Rządy nowego sekretarza nie trwały jednak długo. Jak napisano w kończącym kadencję sprawozdaniu „w związku z antagonizmami między członkami komitetu tow. Huppert zrzekł się swego stanowiska”⁵⁸.

Na jego miejsce komitet po długich obradach, „zmuszony był wybrać” Józefa Michalskiego. Pytanie, przez kogo komitet został „zmuszony, i czy odegrały w tym rolę jakieś koneksje osobiste? Ustąpienie Hupperta, miał poprzedzić konflikt z innymi członkami komitetu. Nie wiadomo dokładnie, pomiędzy jakimi działaczami miało do niego dojść. Zbiegło się to jednak w czasie ze zmianami

⁵³ *Ibidem*, Raport naczelnika Wydziału ds. Funkcjonariuszy MBP w sprawie Józefa Hupperta, 28 VI 1949 r., k. 82-85.

⁵⁴ Brak informacji o działalności Hupperta po zwolnieniu z bezpieki. W 1967 r. mieszkał we Wrocławiu. Starał się wtedy o przyznanie emerytury.

⁵⁵ Przykładem może być Janusz Mazurek, który w czasie wojny był żołnierzem AK i BCh, a w resorcie bezpieczeństwa służył do 1962 r., osiągając stopień podpułkownika. W latach 1956–1958 kierował on wydziałami w WUDsBP/SB KWMO w Gdańsku. Por. Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Lublinie (dalej: AIPN Lu), 0357/1848, Karta ewidencyjna Janusza Mazurka; *Aparat bezpieczeństwa w województwie ...*, s. 242-243.

⁵⁶ Koło nr 1 – Komenda Gmachu, koło nr 2 – Konsum, koło nr 3- Poliklinika, koło nr 4 – garaże, koło nr 5 – Wydział Gospodarczy, koło nr 6 – Wydział „A”, koło nr 7 – Wydział „B”, koła nr 8-9 – Wydział IV, koło nr 10 – Wydział III, koło nr 11 – Wydział II, koło nr 12 – Wydział I, koło nr 13 – Wydział Personalny, koło nr 14 – Wydział Śledczy. Por. AP Gdańsk, KW PPR, 2598/276, Zestawienie członków partii według kół PPR, [1947 r.], k. 160-161. Łącznie w szeregach partii było wtedy 420 funkcjonariuszy. W kolejnych miesiącach powstały jeszcze koła nr 15 i 16. Zrzeszały one najprawdopodobniej zatrudnionych w Wydziale ds. Funkcjonariuszy i Punkcie Przyjęcia Repatriantów w Gdyni (później prawdopodobnie szkole WUBP).

⁵⁷ *Ibidem*, 2598/280, Sprawozdanie z konferencji sekretarzy kół PPR w WUBP w Gdańsku, 20 III 1947 r., k. 122.

⁵⁸ *Ibidem*, 2598/276, Roczne sprawozdanie z działalności komitetu PPR przy WUBP w Gdańsku za okres od 19 marca 1947 r. do 21 maja 1948 r., 20 V 1948 r., k. 142.

personalnymi, jakie nastąpiły wtedy zarówno w WUBP (objęcie stanowiska przez Artura Jastrzębskiego⁵⁹), jak i w Komitecie wojewódzkim (mianowanie sekretarzem Stanisława Januszewskiego⁶⁰). Być może nie miało to wpływu na odejście Hupperta, ale wydaje się to mało prawdopodobne. Nie znamy dokładnej daty wyboru Michalskiego, ale w już w kwietniu 1947 r. podpisywał on dokumenty jako sekretarz⁶¹.

Michalski urodził się 23 października 1908 r. we wsi Sułkowo w powiecie wrocławskim, jako syn Franciszka i Małgorzaty z domu Milewskiej. Ukończył szkołę powszechną, po której rozpoczął pracę we wrocławskich zakładach fajansowych. Ukończył również wieczorową szkołę zawodową. W 1930 r. został powołany do wojska, a służbę odbył w 14 pułku piechoty, jako telefonista. W tym czasie działał w związkach zawodowych, które podlegały organizacyjnie Obozowi Zjednoczenia Narodowego. W czasie okupacji Michalski nadal pracował we Włocławku i został przez Niemców wpisany na listę „Leistung-Pole”⁶². Po wojnie został posadzony o bicie innych polskich pracownikóW, ale nie zostało mu to udowodnione⁶³.

Po wyzwoleniu Włocławka Michalski wstąpił do PPR, a latem 1945 r. trafił na Wybrzeże. Otrzymał nominację na referenta w Sekcji 3 Wydziału I Miejskiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Gdańsku, mieszczącego się przy ulicy Orzeszkowej 2. Po jego likwidacji trafił do Wydziału Morskiego WUBP. Komórka ta istniała jednak tylko kilka miesięcy, a po jej likwidacji, już na początku kwietnia 1946 r. Michalski pracował w Wydziale Personalnym. 31 grudnia został awansowany na starszego referenta w Sekcji 5 Wydziału V. Jednocześnie był pełniącym obowiązki kierownika tej

⁵⁹ Artur Jastrzębski właśc. Ritter (1906–1981). Pełnił on obowiązki szefa WUBP w Gdańsku w od 1 marca 1947 do 14 marca 1948 r. Zob. AIPN BU, 0193/2290, Akta osobowe Artura Jastrzębskiego. Por. J. Marszałec, *Artura Rittera alias Artura Jastrzębskiego życie na krawędzi. Z dziejów komunistycznego wywiadu w Polsce [w:] Od zniewolenia do wolności. Studia historyczne*, red. A.F. Baran, Białystok 2009, s. 21-44.

⁶⁰ Stanisław Januszewski (1916–1973). Był on szefem PPR w województwie gdańskim w okresie od maja 1947 r. do grudnia 1948 r. Szerzej zob. P. Brzeziński, *op. cit.*, s. 109-125.

⁶¹ AP Gdańsk, KW PPR, 2598/276, Pismo Komitetu Partyjnego PPR przy WUBP w Gdańsku do KW PPR w Gdańsku, 23 IV 1947 r., k. 138.

⁶² Oznaczało to przynależność do Związku Wydajnych Polaków i umożliwiała np. otrzymanie większych racji żywnościowych. Nie była to jednak żadna z kategorii Niemieckiej Listy Narodowościowej (*Deutsche Volksliste*). Szerzej na ten temat zob. np. S. Bykowska, *Rehabilitacja i weryfikacja narodowościowa ludności polskiej w województwie gdańskim po II wojnie światowej*, Gdańsk 2012; L. Olejnik, *Zdrójcy narodu? Losy volksdeutschów w Polsce po II wojnie światowej*, Warszawa 2006.

⁶³ AIPN Gd, 212/531, Życiorys Józefa Michalskiego, 9 VII 1945 r., k. 5; AIPN Gd, 284/731, Postanowienie o częściowym umorzeniu śledztwa wobec Józefa Michalskiego, 20 III 1951 r., k. 344-345.

jednostki. W jego gestii pozostawały sprawy związane z działaniami wobec kościołów i związków wyznaniowych w województwie. Michalski zajmował się tym zagadnieniem, aż do dyscyplinarnego zwolnienia, które nastąpiło oficjalnie z końcem 1949 r.

Michalski został jednak aresztowany już w październiku tego roku. Powodem była wspomniana podległość OZN. Michalski nie zdawał sobie z tego sprawy wypełniając ankietę personalną w 1945 r. W momencie przeprowadzania kontroli specjalnej – podobnie jak w przypadku Hupperta – informacja ta wyszła na jaw. Wydział Personalny nakazał funkcjonariuszowi napisać ponownie życiorys, jednak Michalski po raz kolejny wspominał jedynie o działalności związkowej. Było to bezpośrednim powodem aresztowania, ale w trakcie śledztwa, okazało się, że zarzuty te są bezpodstawne⁶⁴. Mimo to Michalskiego skazano na półtora roku więzienia za niedopełnienie obowiązków. Otrzymał on bowiem informacje m.in.: o byłym żołnierzu współpracującej z Niemcami armii gen. Własowa, których nie przekazał kierownictwu. Sam Michalski twierdził, że nie wierzył w donosy, bo przekazująca mu je osoba była „gadatliwa”, a raport, który wysłał, „gdzieś zaginał”⁶⁵. Były pierwszy sekretarz nie trafił jednak do więzienia, bo na poczet kary zaliczono mu okres tymczasowego aresztowania⁶⁶.

Objęcie stanowiska sekretarza było dla Michalskiego dużym wywaniem. Nie miał on doświadczenia w tego typu pracy, a poza tym ciążyły na nim liczne obowiązki zawodowe. Dlatego też spora część zadań partyjnych została przez niego scedowana na sekretariat komórki, którym kierował od grudnia 1947 r. Romanow. W czasie kadencji Michalskiego nastąpił wzrost liczby członków koła partyjnego PPR (15 maja 1948 r. były to 484 osoby). Zwracano jednak uwagę na koła nr 1 i 3 (komendantura i poliklinika), gdzie nadal znajdowała się spora liczba osób bezpartyjnych⁶⁷.

Zadanie większego upartyjnięcia szeregów WUBP przypadło już nowemu sekretarzowi. W maju 1948 r. została nim wybrana Maria Sidor. Urodziła się ona 25 marca 1918 r. w Rudce-Ostrowiu w województwie lubelskim w rodzinie chłopskiej. W 1934 r. ukończyła szkołę powszechną, jednak nie kontynuowała nauki, a trzy klasy gimnazjum skończyła dopiero w 1954 r. Maria Markiewicz – bo takie nazwisko przyjęła po pierwszym mężu, który zginął w 1943 r.

⁶⁴ *Ibidem*, Postanowienie o częściowym umorzeniu śledztwa wobec Józefa Michalskiego, 20 III 1951 r., k. 344-345.

⁶⁵ *Ibidem*, Wyrok w sprawie Józefa Michalskiego, 9 IV 1951 r., k. 369-371.

⁶⁶ W znanych autorowi materiałach brak jest informacji o losach Michalskiego po zwolnieniu z aresztu wewnętrznego WUBP w Gdańsku.

⁶⁷ AP Gdańsk, KW PPR, 2598/276, Roczne sprawozdanie z działalności komitetu PPR przy WUBP w Gdańsku za okres od 19 marca 1947 r. do 21 maja 1948 r., 20 V 1948 r., k. 144-146.

– działała aktywnie w organizacji „Siew” w rodzinnej wsi. W czasie okupacji należała do Batalionów Chłopskich (gdź jak twierdziła po wojnie „innej organizacji wtedy nie było”), jednak później związała się z ruchem komunistycznym. W 1943 r. wstąpiła do PPR, będąc jednocześnie partyzantem Gwardii Ludowej (potem Armii Ludowej) na terenie Lubelszczyzny. Pod pseudonimami „Basia” i „Marysia” pełniła funkcję łączniczki II obwodu GL/AL⁶⁸, podróżując często do okupowanej Warszawy⁶⁹.

Po zakończeniu działań wojennych (pod panieńskim nazwiskiem Sidor) trafiła do Centralnej Szkoły Bezpieczeństwa Publicznego w Łodzi (była wtedy na etacie WUBP w Lublinie). Ukończyła ją w czerwcu 1945 r. i w stopniu porucznika została skierowana do Gdańska. Po przyjeździe na Wybrzeże, objęła stanowisko zastępcy kierownika Sekcji 7 Wydziału I, zajmującego się obserwacją⁷⁰. W sierpniu została przeniesiona do Wydziału Personalnego, w którym pracowała przez większość służby w Gdańsku, zaczynając od stanowiska starszego referenta, a kończąc, jako zastępca naczelnika⁷¹. W 1951 r. zajęła analogiczną pozycję w Wydziale Finansowym, a następnie przyjęła funkcję szefa Wydziału Ogólnego WUBP w Gdańsku.

W 1950 r. Maria Sidor wyszła za szefa PUBP Gdańsk Jana Łobaszewskiego, jednocześnie zmieniając oficjalnie nazwisko z Markiewicz na Łobaszewska. Ze służby w WUBP w Gdańsku zwolniła się na własną prośbę w lipcu 1952 r. i po przeniesieniu jej męża do Krakowa, wyjechała wraz z nim. W 1954 r. na sześć miesięcy wróciła do służby w krakowskim aparacie bezpieczeństwa, musiała się jednak zwolnić (z uwagi na możliwość konfliktu interesów) po awansie Łobaszewskiego na zastępcę szefa WUBP w Krakowie. Zatrudniła się w Przedsiębiorstwie Geologicznym Rud Nieżelaznych w Krakowie. W 1958 r. wróciła do służby w milicji⁷². Pracowała w Komendzie Stołecznej MO m.in.: jako zastępca naczelnika Wydziału Paszportów i Dowodów Osobistych, skąd odeszła w maju

⁶⁸ Szerzej na ten temat zob. R. Drabik, *Polska Partia Robotnicza, Gwardia Ludowa – Armia Ludowa na Lubelszczyźnie 1942–1944* [w:] *Polska Partia Robotnicza, Gwardia Ludowa/Armia Ludowa na ziemiach polskich 1942–1944/1945*, red. K. Kaczmarek, M. Krzysztofiński, Rzeszów 2013, s. 96–129.

⁶⁹ AIPN BU, 01079/274, Życiorys Marii Sidor, [maj 1945 r.], k. 3; AIPN BU, 2174/3318, Życiorys Marii Łobaszewskiej (zd. Sidor), 15 VII 1955 r., k. 20. Por. M. Wieczorek, *op. cit.*, s. 100.

⁷⁰ AIPN Gd, 123/1, Rozkaz personalny nr 29 kierownika WUBP w Gdańsku, 13 VI 1945 r., k. 34. W jej aktach personalnych brak informacji o służbie w pionie obserwacji. Por. AIPN BU, 01079/274, Karta przebiegu służby Marii Łobaszewskiej, k. 50.

⁷¹ AIPN Gd, 123/1, Rozkaz personalny nr 45 kierownika WUBP w Gdańsku, 13 VIII 1945 r., k. 61.

⁷² AIPN BU, 2174/3318, Karta żołnierza Marii Łobaszewskiej, b.d., k. 33.

1962 r.⁷³ Już na emeryturze została awansowana do stopnia majora⁷⁴. Łobaszewska zmarła 14 kwietnia 1990 r. w Warszawie⁷⁵.

Maria Sidor wywiązała się ze zobowiązań podjętych przez komitet wybrany w maju 1948 r. Do listopada liczba członków partii – podzielonych na szesnaście kół – wzrosła do 608 osób⁷⁶.

Sidor pozostała pierwszym sekretarzem (choć na pewno nie do końca kadencji⁷⁷) również po przekształceniu PPR w PZPR. W przypadku gdańskiej bezpieki nie można bowiem mówić o „zjednoczeniu partii robotniczych”, ponieważ nigdy nie dopuszczono w urzędzie, do powstania koła PPS⁷⁸. Zmiana nazwy partii spowodowała także przekształcenie struktury organizacyjnej w zakładach pracy. Zgodnie ze statutem nowej organizacji w gdańskim WUBP powstał Komitet Zakładowy PZPR⁷⁹. Został on wybrany na konferencji wyborczej 7 stycznia 1949 r. W składzie komitetu znalazło się trzynaście osób, a do pięcioosobowej egzekutywy – prócz Marii Sidor – weszli Władysław Jerzy, Józef Jurkowski⁸⁰, Dawid Bojman i Seweryn Michalak⁸¹.

Pierwsza kadencja komitetu pokazała, że jego skład należy rozszerzyć. Chodziło przede wszystkim o nadzorowanie poszczegól-

⁷³ Zob. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. II: 1957–1975, red. P. Piotrowski, Warszawa 2006, s. 159.

⁷⁴ AIPN BU, 2174/3318, Wyciąg z rozkazu personalnego nr 234 ministra obrony narodowej, 31 XII 1983 r., k. 34.

⁷⁵ *Aparat bezpieczeństwa w województwie ...*, s. 230.

⁷⁶ AP Gdańsk, KW PPR, 2598/276, Protokół z zebrania wyborczego delegatów na konferencję miejską, 15 XI 1948 r., k. 149.

⁷⁷ W dostępnych aktualnie materiałach (wyłączonych z nieopracowanego do tej pory zespołu: Komitet Dzielnicowy PZPR Gdańsk-Śródmieście – nr 2685), brak jest protokołów z konferencji wyborczej z 1949 r. Wybór Marii Sidor potwierdza sprawozdanie, jakie na koniec kadencji złożył, wybrany wtedy komitet. Por. Archiwum Państwowe w Gdańsku. Oddział w Gdyni (dalej: AP Gdynia), Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej przy Wojewódzkim Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego (dalej: POP WUBP), 4282/1, Sprawozdanie ustępującego komitetu zakładowego za okres od 7 stycznia 1940 r. do 1 lutego 1950 r., [luty 1950 r.], k. 13. W aktach osobowych Władysława Jerzego znajdują się natomiast informacje, że funkcję sekretarza pełnił on już w czasie pierwszej kadencji Komitetu Zakładowego. Por. AIPN Gd, 214/1488, Wniosek o przeniesienie Władysława Jerzego, 4 IX 1950 r., k. 44.

⁷⁸ Por. D. Czerwiński, *Od Rzeszowa do Gdańska ...*, s. 253.

⁷⁹ Szerzej na ten temat zob. *idem*, *Działalność Komitetu Zakładowego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej przy WUBP/WUdsBP w Gdańsku w latach 1949–1956* [maszynopis w redakcji „Dziejów Najnowszych”].

⁸⁰ Józef Jurkowski właśc. Jungman (ur. 1913 r.). Pełnił on obowiązki szefa WUBP w Gdańsku od 15 marca 1948 r. do 15 sierpnia 1950 r. Zob. AIPN BU, 0154/54, Akta osobowe Józefa Jurkowskiego. Por. M. Korcuć, „*Moje bezpieczniackie wojsko...*”. *Początki władzy komunistycznej w oczach płk. UB Józefa Jurkowskiego*, „*Aparat Represji w Polsce Ludowej*” 2007, nr 1 (5), s. 459-485.

⁸¹ AP Gdynia, POP WUBP, 4282/1, Sprawozdanie ustępującego komitetu zakładowego za okres od 7 stycznia 1940 r. do 1 lutego 1950 r., [luty 1950 r.], k. 13.

nych Oddziałowych Organizacji Partyjnych (dawne koła w PPR)⁸². Nowy komitet wybrany został 26 lutego 1950 r. i był zdecydowanie większy – liczył bowiem aż dwadzieścia trzy osoby⁸³. Jego szefem wybrany został Władysław Jerzy⁸⁴.

Urodził się on 13 stycznia 1916 r. w Warszawie, jako syn Franciszka i Władysławy z domu Turbaczewskiej. Ukończył szkołę powszechną i szkołę handlową w Warszawie, gdzie uzyskał zawód ekspedytora. Następnie podjął pracę w magazynie konfekcji męskiej Ignatowa w Warszawie. Tam zetknął się z działaczami komunistycznymi i został członkiem KZMP, po likwidacji którego, wstąpił do PPS. W okresie okupacji pracował w warszawskich zakładach przemysłu zbożowego. W 1943 r. wstąpił do PPR, co było efektem spotkania z kpt. Michałem Łanino, dawnym działaczem KPP, a także zastępcą Korczyńskiego – zarówno w Otwocku, jak i w Gdańsku. Po stłumieniu przez Niemców powstania w Warszawie, Jerzy został wywieziony do Rzeszy, skąd po kilku miesiącach powrócił i rozpoczął służbę w MO. Zwolnił się z niej w marcu 1945 r. i przez dwa miesiące pracował jako magazynier⁸⁵.

Zapewne dzięki działaniom Korczyńskiego, Jerzy trafił na Wybrzeże. Początkowo, jako zastępca kierownika, służył w placówce BP w Oliwie. Nie trwało to jednak długo, bo już w początku czerwca 1945 r. był on p.o. kierownika Wydziału Więzień i Obozów (później Wydział Więziennictwa) w Gdańsku. Na stanowisku tym pozostał do października 1953 r., kiedy przeszedł na etat inspektora WUBP, a jednocześnie sekretarza KZ PZPR. Następnie zajmował się kadrami, pełniąc funkcję szefa Wydziału Kadr WUBP, a po utworzeniu WUdsBP – jako zastępca naczelnika Wydziału Kadr i Szkolenia. W latach 1957–1966 Jerzy pełnił analogiczną funkcję w pionie cenzury – Wydziale „W” SB KW MO⁸⁶.

⁸² Niższą formą organizacyjną były grupy partyjne, które wchodziły w skład poszczególnych OOP. Statut PZPR pozwalał na ich tworzenie w przypadku organizacji liczących powyżej dwudziestu członków. Zob. *Statut PZPR*, Warszawa 1950, s. 42-43. W gdańskim WUBP było to ważne w przypadku dużych wydziałów, mających po kilka sekcji. Z każdej z nich tworzono bowiem odrębną grupę partyjną. W samym Gdańsku stanowiło to również ułatwienie dla zorganizowania spotkań w komórkach, rozrzuconych w różnych rejonach miasta np. kwatermistrzostwie.

⁸³ AP Gdynia, POP WUBP, 4282/1, Sprawozdanie komitetu zakładowego za okres od dnia 26 lutego 1950 r. do 15 kwietnia 1951 r., 20 IV 1951 r., k. 52.

⁸⁴ Biogram Władysława Jerzego zob. *Aparat bezpieczeństwa w województwie ...*, s. 161. W zasobie Archiwum Państwowego w Gdańsku znajdują się akta partyjnego Jerzego, jednak liczą one zaledwie trzy strony. Por. AP Gdańsk, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Gdańsku [dalej: KW PZPR], 2384/11619, Akta działacza Władysława Jerzego.

⁸⁵ AIPN Gd, 214/1448, Życiorys Władysława Jerzego, 15 V 1945 r., k. 2-3.

⁸⁶ *Ibidem*, Karta przebiegu służby Władysława Jerzego, k. 33-33v. Władysław Jerzy nadal działał w komitecie partyjnym. Po przejściu na emeryturę w 1966 r.

Stanowisko sekretarza komitetu partyjnego nie zwalniało piastującego go funkcjonariusza od pracy zawodowej. Postulat taki pojawiał się wielokrotnie, bo pełne zaangażowanie w działalność partii, musiało powodować zaniedbywanie obowiązków służbowych. Tak było również w przypadku Jerzego. Będący jego zastępcą w Wydziale Więziennictwa – Jan Hoc – wielokrotnie zwracał uwagę, że „pracuje za dwóch”. Dlatego pojawiły się plany przeniesienia Jerzego. W maju 1950 r. zaproponowano go na stanowisko naczelnika Wydziału III WUBP w Gdańsku. Szef wydziału personalnego gdańskiej bezpieki miał pewne obiekcje, twierdząc, że sekretarz lepiej pasowałby do komórki zajmującej się techniką operacyjną, ale z braku innych kandydatów wyrażał zgodę. Zastrzeżeń nie zgłaszał również KW PZPR w Gdańsku⁸⁷. Przeniesienie Jerzego zablokował jednak wiceminister bezpieczeństwa gen. Konrad Świetlik⁸⁸. We wrześniu 1950 r. pojawiła się propozycja, aby przenieść Jerzego na stanowisko inspektora WUBP, gdzie mógłby skupić się w pełni na pracy partyjnej. Mimo pozytywnych opinii kierownictwa urzędu, jak również KW PZPR w Gdańsku, jego przeniesienie ponownie wstrzymano⁸⁹.

W nowych wyborach Jerzego po raz kolejny wybrano sekretarzem, ale we wrześniu 1951 r. podjęto decyzję o zmianie na stanowisku szefa komitetu. Decyzja ta została oficjalnie potwierdzona podczas konferencji wyborczej 4 grudnia 1951 r., kiedy najważniejsze stanowisko partyjne w WUBP objął mjr Seweryn Michalak⁹⁰. Ciężko doszukać się w tej zmianie motywów merytorycznych. Szef WUBP – mjr Marian Cieślak⁹¹ – twierdził, co prawda, że Jerzy jest na „średnim poziomie”, ale nie kwestionował jego zaan-

---

udzielał się także w działalności PZPR. Zob. *Aparat bezpieczeństwa w województwie ...*, s. 161.

⁸⁷ AIPN Gd, 214/1448, Pismo Wydziału Kadr KW PZPR w Gdańsku do MBP, 25 V 1950 r., k. 43.

⁸⁸ *Ibidem*, Wniosek o mianowanie kpt. Władysława Jerzego naczelnikiem Wydziału III WUBP, 23 V 1950 r., k. 42-42v.

⁸⁹ *Ibidem*, Wniosek o mianowanie kpt. Władysława Jerzego inspektorem WUBP, 4 IX 1950 r., k. 44-44v. Początkowo Departament Kadr MBP twierdził, że nie otrzymał odpowiedniej charakterystyki z KW PZPR w Gdańsku. Jednak pomimo, że takie pismo wysłano do Warszawy, nominację i tak wstrzymano bez podawania jakichkolwiek powodów.

⁹⁰ AP Gdynia, POP WUBP, 4282/1, Sprawozdanie egzekutywy Komitetu Zakładowego PZPR przy WUBP w Gdańsku za okres od 22 kwietnia 1951 r. do 2 kwietnia 1952 r., 2 IV 1952 r., k. 160.

⁹¹ Marian Cieślak (1911–1993). Pełnił obowiązki szefa WUBP w Gdańsku w okresie od 20 maja 1951r. do 31 sierpnia 1953 r. Por. AIPN BU, 0194/1211, Akta osobowe Mariana Cieślaka; *Aparat bezpieczeństwa w województwie ...*, s. 114-115.

gażowania w działalność partii⁹². Bardziej prawdopodobne były starania podejmowane przez Michalaka w Warszawie.

Seweryn Michalak (właściwie Gold Izrael⁹³) urodził się 24 maja 1911 r. w Łodzi, jako syn Majera (później zmienił imię na Piotr) Lejba i Mańki z domu Kagan. Ukończył szkołę powszechną i wieczorową szkołę handlową w Łodzi. Od czternastego roku życia pracował zawodowo, początkowo, jako inkasent, a następnie w zakładzie krawieckim. Bardzo szybko związał się z ruchem komunistycznym, wstępując w 1928 r. do KZMP (używał tam pseudonimów: „Sewek”, „Józek”, „Rysiek” i „Jerzy”). Za swą działalność był trzykrotnie skazywany przez sądy II Rzeczypospolitej. Dwukrotnie skorzystał z ogłaszanych amnestii, ale mimo to w latach 1931–1936 spędził w więzieniach trzy i pół roku. W 1937 r. wyjechał do Hiszpanii i, podobnie jak wspomniany wcześniej Wajntraub, walczył w Brygadach Międzynarodowych. Po zakończeniu działań wojennych umieszczono go w obozie jenieckim, z którego jednak udało mu się w 1942 r. zbiec. Trafił do francuskiej partyzantki komunistycznej, gdzie będąc dowódcą oddziału dosłużył się stopnia majora. Michalak wstąpił także do Komunistycznej Partii Francji. W tym okresie występował jako „Charles”⁹⁴.

W kwietniu 1944 r. Michalaka aresztowało Gestapo. Po raz kolejny udało mu się jednak zbiec, tym razem wyrwijąc deski z podłogi wagonu, którym był wieziony do Rzeszy. Wrócił do Francji, gdzie w Tuluzie pracował m.in.: jako kierownik domu wypoczynkowego dla partyzantów⁹⁵. W czasie pobytów w więzieniu, a następnie we Francji, poznał wiele osób z przyszłego kierownictwa MBP m.in.: płk Józefa Czaplickiego – długoletniego dyrektora Departamentu III, czy gen. Mieczysława Mietkowskiego – wiceministra bezpieczeństwa⁹⁶. Znajomości te przydały mu się później w czasie służby w resorcie, którą rozpoczął po powrocie do kraju w sierpniu 1945 r.

Michalak trafił do Wydziału do spraw Funkcjonariuszy, ale już we wrześniu przeniesiono go do Wydziału Cenzury Zagranicznej, głównie z powodu słabej znajomości języka polskiego⁹⁷. Po kilku tygodniach skierowano go do Gdańska, gdzie objął stanowisko

⁹² AIPN Gd, 214/731, Pismo mjr. Mariana Cieślaka do ministra bezpieczeństwa, 6 IX 1951 r., k. 84-84v.

⁹³ Oficjalna zmiana imienia i nazwiska nastąpiła w 1952 r.

⁹⁴ AIPN Gd, 214/731, Zaświadczenie zarządu łódzkiego ZBOWiD dla Seweryna Michalaka, 28 XI 1952 r., k. 30.

⁹⁵ *Ibidem*, Życiorys Sewka Michalaka, 21 VIII 1945 r., k. 9-9v.

⁹⁶ *Ibidem*, Wykaz osób mogących potwierdzić życiorys Seweryna Michalaka, 15 XI 1947 r., k. 16.

⁹⁷ *Ibidem*, Pismo mjr Stefana Sobczaka do ministra bezpieczeństwa, 17 IX 1945 r., k. 52.

naczelnika Wojewódzkiego Wydziału Cenzury Zagranicznej. Pełnił go jednak jedynie przez dwa miesiące. Na początku grudnia płk Korczyński wystosował pismo do Warszawy, z prośbą o przeniesienie Michalaka na stanowisko kierownika Wydziału III – Gospodarczego – WUBP w Gdańsku. Było to spowodowane głównie złym stanem aprowizacji urzędu, z czym nie potrafił sobie poradzić, kierujący tym pionem Stanisław Pietras⁹⁸. Przeniesienie Michalaka wymagało zgody mjr Hanny Wierbłowskiej – kierownika Głównego Urzędu Cenzury i formalnie szefowej Michalaka – jednak po tygodniu Korczyński, nie czekając na oficjalne decyzje, mianował Michalaka kierownikiem Wydziału III. Wierbłowska protestowała, tym bardziej, że prócz Michalaka przeszło tam również kilku funkcjonariuszy, jednak ta samowola Korczyńskiego została zaakceptowana⁹⁹.

Michalak kierował pionem gospodarczym blisko dwa lata. Uważał to za „zło konieczne”, ale dopiero w końcu 1947 r. zdecydowano o mianowaniu go naczelnikiem Wydziału II, zajmującego się techniką operacyjną¹⁰⁰. W 1950 r. pojawiły się plany awansowania Michalaka. Miał zostać przeniesiony do Warszawy, na stanowisko inspektora WUBP lub zastępcy szefa gdańskiego urzędu. Na takie przesunięcia nie wyraził jednak zgody minister Radkiewicz. Spowodowało to, że Michalak wystosował do niego raport, w którym pytał, dlaczego nie może zostać awansowany¹⁰¹. Pismo to skierował oficjalną drogą służbową, w związku z czym, szef WUBP mjr Cieślak, zaproponował, aby mianować Michalaka inspektorem i szefem Komitetu Zakładowego PZPR¹⁰².

Michalak, jako sekretarz partii, był aktywny, działając również w egzekutywie Komitetu Miejskiego w Gdańsku. Zwierzchnicy zarzucali mu jednak brak autorytetu wśród członków partii, a członkowie komitetu opieranie działania komórki na zbyt małej grupie

⁹⁸ *Ibidem*, Pismo płk Grzegorza Korczyńskiego do ministra bezpieczeństwa, 4 XII 1945 r., k. 54.

⁹⁹ Nie był to pierwszy przypadek, kiedy Korczyński bez uzgodnienia z Wierbłowską, przesuwiał funkcjonariuszy cenzury. Wcześniej taki przypadek miał miejsce z Eugenią Zachariasz. Por. *Ibidem*, Pismo mjr Hanny Wierbłowskiej do ministra bezpieczeństwa, 8 I 1946 r., k. 58.

¹⁰⁰ *Ibidem*, Wniosek o przeniesienie mjr Seweryna Michalaka, 24 XI 1947 r., k. 66. Pierwotnie planowano obsadzić go na stanowisku naczelnika Wydziału IV – sprawy gospodarcze, jednak nie zostało to zaakceptowane przez ministra.

¹⁰¹ *Ibidem*, Raport mjr Seweryna Michalaka do ministra bezpieczeństwa, 6 VIII 1951 r., k. 85.

¹⁰² *Ibidem*, Pismo mjr. Mariana Cieślaka do ministra bezpieczeństwa, 6 IX 1951 r., k. 84-84v. Była to zapewne przyczyna zablokowania projektowanego przeniesienia Władysława Jerzego na stanowisko inspektora.

osób¹⁰³. Dodatkowo Michalak popadł w konflikt z Wydziałem Personalnym WUBP. Zakwestionował on, bowiem zasadność zwolnienia jednego z zatrudnionych w Wydziale II reemigrantów z Francji, wystawiając mu jednocześnie dobrą opinię. Stąd, być może, w tym samym czasie w ministerstwie, zaczęto sprawdzać – mieszkające we Francji i USA – rodzeństwo Michalaka¹⁰⁴.

W KC PZPR podjęto decyzję o odwołaniu Michalaka ze stanowiska. Interweniowali w tej sprawie pierwszy sekretarz KW w Gdańsku – Jan Trusz¹⁰⁵ oraz szef WUBP – Marian Cieślak. W czasie rozmowy z kierownik Sektora Specjalnego KC¹⁰⁶ (zajmującego się m.in. kadrami „bezpieki”) Gertrudą Pawlak-Finderową, Michalak dowiedział się, że „lepiej by było, gdyby przy wyborach do władz partyjnych został wybrany ktoś inny sekretarzem”. Michalak wyraził na to zgodę, a nawet miał podać dwóch kandydatów na swoje miejsce¹⁰⁷.

Odwołanie Michalaka nastąpiło jednak blisko miesiąc przed planowaną na 12 kwietnia 1953 r. konferencją wyborczą. Wpływ na to miała na pewno postawa Cieślaka. Jak sam twierdził, Michalak „suszył mu głowę”, występując z prośbami o skierowanie do szkoły partyjnej KC i awans na stopień podpułkownika¹⁰⁸. Mogło to spowodować, że do Warszawy na odprawę sekretarzy komitetów partyjnych z poszczególnych WUBP, KW PZPR w Gdańsku wysłało Władysława Jerzego. Oficjalnym powodem takiej decyzji, miało być błędne rozczytanie telefonogramu w siedzibie wojewódzkiej instancji partyjnej. Po powrocie Jerzego z Warszawy, na posiedzeniu egzekutywy 20 marca, wysłannik KW – Henryk Winter – poinformował Michalaka, że zostaje odwołany ze stanowiska. Jednocześnie przesunięto go do dyspozycji Departamentu Kadr MBP, oficjalnie czyniąc to z dniem 1 grudnia 1952 r. Było to spowodo-

¹⁰³ Por. AP Gdynia, POP WUBP, 4282/5, Protokół z posiedzenia Komitetu Zakładowego PZPR przy WUdsBP w Gdańsku, 10 III 1955 r., b.p.

¹⁰⁴ AIPN Gd, 214/731, Pismo mjr Seweryna Michalaka do dyrektora Departamentu Kadr MBP, 5 II 1952 r., k. 27.

¹⁰⁵ Jan Trusz (1913–2004). Pierwszy sekretarz KW PZPR w Gdańsku od czerwca 1951 r. do października 1956 r. Szerzej na temat Trusza zob. P. Brzeziński, *op. cit.*, s. 164–180.

¹⁰⁶ Sektor Wydzielony (Specjalny) powstał w 1951 r. jako część Wydziału Organizacyjnego KC PZPR. W 1952 r. podporządkowano go Wydziałowi Administracyjnemu. Zob. A. Paczkowski, *System nomenklatury kadr w Polsce (1950–1970)*, Warszawa 2000, s. 19–20.

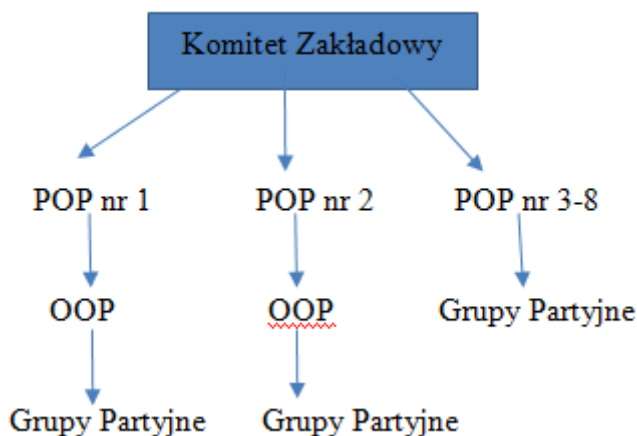
¹⁰⁷ AIPN Gd, 214/731, Raport Seweryna Michalaka do ministra bezpieczeństwa, 21 III 1953 r., k. 94.

¹⁰⁸ *Ibidem*, Pismo ppłk. Mariana Cieślaka do dyrektora Gabinetu Ministra, 27 III 1953 r., k. 98v.

wane faktem, że Cieślak, raport o odsunięciu Michalaka, złożył już w grudniu, a czekał on tylko na załatwienie „po linii partyjnej”¹⁰⁹.

Konflikt Michalaka z kierownictwem odbił się echem wśród funkcjonariuszy. Po jego zwolnieniu (oficjalnie z dniem 20 kwietnia 1953 r.) pojawiła się nawet plotka, że zostanie aresztowany przez Wydział ds. Funkcjonariuszy¹¹⁰. Michalak otrzymał jednak posadę dyrektora jednego z przedsiębiorstw energetycznych w województwie gdańskim, będących w nomenklaturze¹¹¹ KW w Gdańsku¹¹².

Schemat nr 1. Uproszczony schemat organizacyjny Komitetu Zakładowego PZPR przy WUBP/WUdsBP w Gdańsku w latach 1953–1955.

Źródło: opracowanie własne autora.

¹⁰⁹ *Ibidem*, Wniosek o przeniesienie mjr Seweryna Michalaka, 1 XII 1952 r., k. 92.

¹¹⁰ AP Gdynia, POP WUBP, 4282/3, Protokół z posiedzenia Komitetu Zakładowego PZPR przy WUBP w Gdańsku, 25 III 1953 r., k. 72.

¹¹¹ Szerzej na temat systemu nomenklatury zob. np. A. Paczkowski, *System nomenklatury ...*, *passim*; M. Tymiński, *Nomenklatura regionalna: działanie systemu na poziomie lokalnym (1950–1970)* [w:] *PZPR jako machina ...*, s. 99–118.

¹¹² W 1959 r. Michalak uzyskał dyplom magistra ekonomii w Wyższej Szkole Ekonomicznej w Sopocie. Zmarł 16 VIII 1997 r. w Gdyni. Zob. *Aparat bezpieczeństwa w województwie ...*, s. 249.

Władysław Jerzy obejmując ponownie stanowisko, stanął przed zadaniem przeprowadzenia reformy struktury organizacji partyjnej. Jej założenia powstały w styczniu 1953 r. na odprawie w KC PZPR w Warszawie, a szczegóły zmian ustalał ze wspomnianą już Pawlak-Finderową, Michalak. Zamiast dotychczasowych oddziałowych organizacji partyjnych, podległych bezpośrednio Komitetowi Zakładowemu, stworzono wyższe rangą – organizacje podstawowe, jako jednostkę nadrzędną wobec poszczególnych OOP. Chodziło głównie o skomasowanie w ramach jednej organizacji funkcjonariuszy, zajmujących się podobnymi zagadnieniami zawodowymi¹¹³. Pracowników „wydziałów operacyjnych” zrzeszono w Podstawowej Organizacji Partyjnej nr 1 (łącznie jedenaście OOP), a „wydziałów administracyjnych” w POP nr 2 (cztery OOP)¹¹⁴. Pozostałe organizacje oddziałowe zostały podniesione do rangi samodzielnych POP¹¹⁵. Krajowy Ośrodek Szkolenia¹¹⁶ otrzymał nr 3, Kwatermistrzostwo nr 4, Konsum nr 5, a szpital nr 6. Ponadto stworzono dwie komórki zrzeszające działających „pod przykrywką” funkcjonariuszy Wydziału „A”, zajmującego się obserwacją¹¹⁷.

Jerzy przejął funkcję Michalaka w Komitecie, ale nie został zatwierdzony na stanowisko inspektora WUBP. Zwolniono go z funkcji naczelnika Wydziału Więziennictwa dopiero po stworzeniu w wojewódzkich urzędach bezpieczeństwa specjalnych grup politycznych. Na ich czele stali pierwsi sekretarze poszczególnych KZ. W skład tego gremium wchodził ponadto sekretarz partii z KW MO, instruktor propagandy, referent ewidencji oraz maszynistka¹¹⁸.

¹¹³ AP Gdynia, POP WUBP, 4282/3, Protokół z posiedzenia Komitetu Zakładowego PZPR przy WUBP w Gdańsku, 20 III 1953 r., k. 68.

¹¹⁴ Liczba OOP zmieniała się wraz ze przekształceniami strukturalnymi w urzędzie. Zasadniczy schemat organizacyjny ustanowiony w 1953 r. funkcjonował jednak aż do końca 1956 r. Brak jednak pewnych informacji odnośnie liczby POP działających w latach 1955–1956. Na pewno funkcjonowały wtedy POP nr 1 i 2.

¹¹⁵ Jan Ossowski – I sekretarz KM PZPR w Gdańsku – postulował również w ich przypadku wprowadzenie podziału na OOP i POP, jednak nie zostało to zaakceptowane przez egzekutywę KW, której członkowie nie byli pewni, jakie ustalenia zapadły w Warszawie w czasie rozmów Michalaka z Pawlakową. Por. AP Gdańsk, KW PZPR, 2384/190, Protokół nr 5/53 z posiedzenia egzekutywy Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Gdańsku, 29 I 1953 r., k. 196-197.

¹¹⁶ Krajowy Ośrodek Szkolenia w Gdańsku (powstał w 1951 r.) podlegał bezpośrednio ministerstwu bezpieczeństwa, ale jego komórka partyjna należała do KZ przy WUBP. Zob. AIPN BU, 1572/2615, Etat nr 020/50 Krajowego Ośrodka Szkoleniowego BP w Gdańsku (na 400 słuchaczy), 7 VIII 1951 r., k. 111-114v.

¹¹⁷ AP Gdynia, POP WUBP, 4282/2, Wykaz wybranych władz partyjnych w POP i OOP, [czerwiec 1954 r.], k. 52.

¹¹⁸ AIPN BU, 1572/171, Rozkaz organizacyjny nr 0124/org., 11 IX 1953 r., k. 186-188.

W czerwcu 1954 r. odbyły się nowe wybory władz komitetu. Szefem wybrano w nich Jana Babczenkę. Urodził się on 10 września 1926 r. w Łodzi, jako syn Archipia Hipolita i Anny z domu Mazur. Jego ojciec zmarł, gdy Babczenko miał sześć lat, a matka wysłała go do rodziny w Tursku Wielkim (woj. sandomierskie). Tam poszedł do szkoły, ale skończył ją dopiero w okresie okupacji, który spędził na wsi, pracując u wujostwa na roli. W 1943 r. wstąpił do Batalionów Chłopskich. Wyraźnie zaznaczał później, że nie przeszedł z nich do Armii Krajowej, ale jak sam przyznawał po latach, nie widział wtedy różnicy między tymi organizacjami (co w jego życiorysie podkreślono na czerwono)¹¹⁹.

Po zakończeniu wojny Babczenko trafił do szkoły „bezpieki” w Łodzi. Stamtąd – wspólnie z Marią Sidor – skierowany został do Gdańska. W stopniu starszego sierżanta otrzymał nominację na referenta w Sekcji 2 Wydziału I WUBP, zajmującej się zwalczaniem podziemia niepodległościowego – w którym sam wcześniej działał. Babczenko znajdował się w pionie walczącym z „bandytyzmem” do 1950 r. (osiągając stanowisko kierownika sekcji i stopień porucznika), z krótką przerwą w połowie 1946 r., kiedy piastował stanowisko szefa PUBP w Kościerzynie¹²⁰.

W 1950 r. Babczenko został kierownikiem Sekcji 5 Wydziału I, zajmującej się rozpracowaniem wywiadu amerykańskiego. Pojawiły się wtedy zastrzeżenia, związane z jego działalnością w BCh, jednak został zatwierdzony na stanowisko. W styczniu 1952 r. przeniesiono go na stanowisko kierownika Samodzielnego Referatu Socjalnego – zajmującego się sprawami bytowymi funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa i ich rodzin. Było to spowodowane kłopotami zdrowotnymi, jakie spowodował u niego wypadek samochodowy z października 1945 r. Referat Socjalny wybrano, ponieważ kierownictwo urzędu nie zdecydowało się na powierzenie Babczence stanowiska szefa sekcji, zajmującej się perlustracją korespondencji w Wydziale II. Uznano, że jego przeszłość w BCh, może negatywnie wpłynąć na podejmowane przez niego działania¹²¹.

W marcu 1953 r. Babczenkę przeniesiono na stanowisko zastępcy dyrektora ds. administracyjnych szpitala WUBP. Po wyborze na sekretarza, przeszedł na etat grupy politycznej, na którym pozostał do czerwca 1955 r. Następnie przez kilka miesięcy znaj-

¹¹⁹ AIPN Gd, 214/1467 t. 1, Uzupełnienie do życiorysu Jana Babczenki, 17 I 1950 r., k. 5-5v.

¹²⁰ Nie ma o tym wzmianki w jego aktach osobowych, ale podpisywał on sprawozdania PUBP Kościerzyna w między kwietniem a lipcem 1946 r. Por. AIPN Gd, 0046/167 t. 2, Sprawozdanie dekadowe Referatu VIII PUBP Kościerzyna za okres od 18 do 28 kwietnia 1946 r., 28 IV 1946 r., k. 46.

¹²¹ AIPN Gd, 214/1467 t. 1, Wniosek o przeniesienie Jana Babczenki, 24 I 1952 r., k. 44.

dował się w dyspozycji kierownika WUdsBP, niemogącego znaleźć dla niego odpowiedniego stanowiska (uznano, że funkcja zastępcy naczelnika Wydziału IV byłaby dla Babczenki degradacją). Ostatecznie mimo oporów warszawskiej centrali, Babczenko został inspektorem w Inspektoracie Kierownictwa WUdsBP¹²².

Na okres rządów Babczenki w Komitecie przypadła postępująca „odwilż” i reforma strukturalna aparatu bezpieczeństwa. We wrześniu 1954 r. Radio Wolna Europa zaczęło nadawać audycje Józefa Światły, odsłaniające kulisy działania bezpieki w Polsce¹²³. Jednocześnie coraz głośniej mówiono o „łamaniu praworządności”, nie tylko poprzez stosowanie przemocy w trakcie śledztw, ale także zmuszanie do współpracy, czy bezpodstawne aresztowania. Efektem tych dyskusji była likwidacja ministerstwa bezpieczeństwa i powołanie Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego oraz jego terenowych odpowiedników¹²⁴. Miało to swoje przełożenie również dla komórki partyjnej w urzędzie. Ze struktur „bezpieki” wyłączono pion usługowy (konsum, szpital). Spowodowało to, że z organizacji partyjnej wypadły najmniej upolitycznione wydziały.

W gdańskim WUdsBP liczba oddziałowych organizacji partyjnych zmniejszyła się. W dostępnych aktualnie dokumentach nie ma dokładnego ich wykazu, ale zachowano układ z POP jako jednostkami nadrzędnymi.

Duże znaczenie dla działalności komitetów partyjnych w aparacie represji, miały obrady III Plenum KC PZPR w styczniu 1955 r. Krytyka, jakiej poddano aparat bezpieczeństwa, wpłynęła na stosunki z wojewódzką instancją partyjną, ale także strukturami miejskimi, którym Komitet Zakładowy „teoretycznie” podlegał¹²⁵.

¹²² *Ibidem*, Notatka służbowa dotycząca mianowania Jana Babczenki na stanowisko inspektora, 20 IX 1955 r., k. 50. Babczenko służył w SB do 1967 r., pełniąc obowiązki sekretarza operacyjnego w kierownictwie. Zob. *Ibidem*, Karta przebiegu służby Jana Babczenki, b.d., k. 29-30. Po zakończeniu służby w SB, Babczenko napisał kilka książek, opisujących powojenne działania wobec podziemia antykomunistycznego „z jego punktu widzenia”. Zob. np. J. Babczenko. R. Bolduan, *Front bez okopów*, Gdańsk 1969; *idem*, *Kryptonim KD 121*, Gdynia 1965.

¹²³ Z. Błażyński, *Mówi Józef Światło. Za kulisami bezpieki i partii 1940–1955*, Warszawa 2003. Szerzej zob. A. Paczkowski, *Trzy twarze Józefa Światły. Przyczynek do historii komunizmu w Polsce*, Warszawa 2009.

¹²⁴ Por. np. P. Ceranka, *Reperkusje ucieczki Józefa Światły w Ministerstwie Bezpieczeństwa Publicznego* [w:] *Departament X MBP. Wzorce – struktury – działanie*, red. K. Rokicki, Warszawa 2007, s. 206-231.

¹²⁵ Teoretycznie komórka podlegała Komitetowi Dzielnicowemu Gdańsk Śródmieście (a ta Komitetowi Miejskiemu w Gdańsku), jednak jak stwierdził w 1955 r. pierwszy sekretarz KM PZPR w Gdańsku – Jan Ossowski – „jak dotąd jedynie sekretarz [KZ] przychodził na odprawy do KD i na tym kontakt nasz w zasadzie się kończył”. Zob. AP Gdańsk, KW PZPR, 2384/217, Protokół nr 28/55 z posiedzenia egzekutywy Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Gdańsku, 8 IV 1955 r., k. 42. Oceniając w 1952 r. sprawozdanie komitetu zakładowego, pierwszy sekretarz KW – Jan

Komitet Wojewódzki PZPR w Gdańsku, który do tej pory otrzymywał jedynie nieliczne protokoły z posiedzeń komitetu zakładowego¹²⁶, od 1955 r. stał się ich jedynym adresatem. W kwietniu na posiedzeniu egzekutywy KW, pojawiła się też ocena działalności komitetu partyjnego w WUBP¹²⁷. Jego kierownictwu zarzucano m.in.: zbyt słabą kontrolę wykonywania obowiązków partyjnych oraz brak samokrytyki¹²⁸.

Zwiększenie roli komitetów wojewódzkich poskutkowało również zmianą w zaszeregowaniu sekretarza partii w UB. Do tej pory był on na etacie WUBP lub w grupie politycznej. Od czerwca 1955 r. piastujący tę funkcję, miał podlegać i być opłacany przez KW. Spowodowało to zmianę na stanowisku w WUdsBP. 10 czerwca egzekutywa wojewódzka zatwierdziła na stanowisko pierwszego sekretarza Henryka Kochańskiego¹²⁹, co 16 czerwca oficjalnie „zakceptowali” funkcjonariusze na konferencji zakładowej¹³⁰.

Henryk Kochański urodził się 2 marca 1924 r. w Częstocicach w województwie kieleckim, jako syn Ignacego i Marianny z domu Baran. Ukończył miejscową szkołę powszechną i pracował w gospodarstwie rodziców. W 1943 r. został wcielony przez Niemców do Baudienstu i przez rok pracował w Starachowicach. W maju 1944 r. zatrudnił się w niemieckiej firmie zajmującej się budowaniem nasypów kolejowych, wstąpił też wtedy do PPR. Po zakończeniu

---

Trusz – skrytykował nawet kierownictwo komórki partyjnej przy WUBP, za to, że w raporcie nie zauważono w ogóle istnienia Komitetu Miejskiego, któremu przecież KZ podlegał. Trusz określił Komitet Zakładowy, jako „chińskim murem odgradzo-ny”. AP Gdynia, POP WUBP, 4282/1, Protokół z Konferencji Wyborczej przy WUBP w Gdańsku, 9 IV 1952 r., k. 122. Tego typu polityka była *de facto* – bo przecież oficjalnie niczego nie zmieniano – realizacją wspomnianych już postulatów o zmianie podległości komórki partyjnej bezpieki, zgłaszanych już w 1946 r.

¹²⁶ Po utworzeniu Sektora Specjalnego nastąpiło znaczące utajnienie struktur partyjnych bezpieki. Członkowie komórek partyjnych w aparacie bezpieczeństwa nie byli wliczani do ogólnej liczby członków partii w województwie. Akta członków partii były przechowywane w urzędach bezpieczeństwa, a ankiety sprawozdawcze, których prowadzeniem zajmował się specjalnie wyznaczony przez egzekutywę KW pracownik WUBP (w Gdańsku – Agata Sitek), trafiały jedynie do sekretarza organizacyjnego KW PZPR w Gdańsku i Sektora Specjalnego. Por. AP Gdańsk, KW PZPR, 2384/635, Pismo w sprawie ewidencji członków partii pracujących w urzędach bezpieczeństwa, 15 VII 1952 r., k. 142-144.

¹²⁷ Pierwsza ocena działalności Komitetu Zakładowego w WUBP miała miejsce na posiedzeniu egzekutywy w październiku 1953 r. Nie przyniosła ona jednak żadnych większych zmian. Zob. *Ibidem*, 2384/199, Protokół nr 47/53 z posiedzenia egzekutywy Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Gdańsku, 2 X 1953 r., k. 1-11, 29-55.

¹²⁸ *Ibidem*, 2384/217, Ocena pracy politycznej Komitetu Zakładowego PZPR przy WUdsBP w Gdańsku w świetle III Plenum KC, [kwiecień 1955 r.], k. 80, 82.

¹²⁹ *Ibidem*, 2384/219, Protokół nr 38/55 z posiedzenia egzekutywy Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Gdańsku, 10 VI 1955 r., k. 79.

¹³⁰ AP Gdynia, POP WUBP, 4282/2, Protokół z konferencji zakładowej przy WUdsBP w Gdańsku, 16 VI 1955 r., k. 62.

wojny odtwarzał linie telefoniczne wzdłuż budowanych wcześniej torów kolejowych. Następnie, w ślad za poruszającymi się na zachód wojskami sowieckimi, uczestniczył w odbudowie kluczowych mostów¹³¹.

W maju 1945 r. Kochański zgłosił się do RKU w Ostrowcu. Służbę wojskową odbywał w jednostkach stacjonujących na Ziemach Zachodnich. W sierpniu 1945 r. wysłano go do Koszalina, gdzie ukończył Szkołę Podoficerską Kawalerii. Jako dowódca plutonu (w randze plutonowego, później w cywilu awansował do stopnia kapitana), uczestniczył w „zabezpieczeniu” wyborów w styczniu 1947 r. w powiecie płockim. Po zakończeniu służby wojskowej zatrudnił się w cukrowni w rodzinnej miejscowości, a następnie pracował w Hucie Ostrowiec. W październiku 1949 r. KM PZPR w Ostrowcu, skierował Kochańskiego do Wojewódzkiej Szkoły Partyjnej w Kielcach. Po jej ukończeniu został instruktorem Wydziału Kadr KW w Kielcach. W 1951 r. przeszedł specjalny kurs dla pracowników politycznych i został zastępcą dyrektora oraz kierownikiem wychowawczo-politycznym w Państwowym Ośrodku Maszynowym w Gierczycach. Jednocześnie został członkiem plenum i egzekutywy Komitetu Powiatowego PZPR w Opatowie. Po kilku miesiącach przeniesiono go na stanowisko instruktora do powiatu pińczowskiego, a we wrześniu 1953 r. otrzymał skierowanie na Centralny Kurs Oficerów Polityczno-Wychowawczych Ministerstwa Żeglugi, po ukończeniu którego, trafił jako instruktor Wydziału Morskiego do KW PZPR w Gdańsku¹³².

Kochański posiadał bogate doświadczenie z pracy partyjnej i to zapewne było powodem, jego „delegowania” – jak sam pisał – do Komitetu Zakładowego w WUdsBP. Na nowym stanowisku nie miał jednak łatwego zadania, zwłaszcza po ujawnieniu referatu Chruszczowa na XX Zjeździe KPZS. Funkcjonariusze, którzy mieli kłopoty z pracą operacyjną – informatorzy często odmawiali dalszej współpracy – w znacznie większym stopniu zaczęli mówić o swoich problemach na posiedzeniach partyjnych. Pojawiły się również głosy krytyki wobec kierownictwa, nie tylko Komitetu Zakładowego, ale także szefostwa WUdsBP.

Skumulowało się to podczas konferencji wyborczej 8 września 1956 r.¹³³ Na dotychczasowych zebraniach krytykowano wpraw-

¹³¹ AP Gdańsk, KW PZPR, 2384/12366, Życiorys Henryka Kochańskiego, 22 VII 1983 r., k. 14.

¹³² *Ibidem*, k. 16.

¹³³ Konferencja pierwotnie miała odbyć się w lipcu 1956 r., jednak urlopy członków KW spowodowały jej przesunięcie na wrzesień. Por. AP Gdynia, POP WUBP, 4282/6, Protokół z posiedzenia Komitetu Zakładowego PZPR przy WUdsBP w Gdańsku, 30 VIII 1956 r., k. 146.

dzie władze partii, jednak nigdy nie miało to takiej skali. Dla przedstawicieli organizacji oddziałowych zebranie ogólne było okazją do wyjawienia swoich bolączek. Uważali oni bowiem obieg informacji za niedostateczny – ich uwagi nie trafiały w ogóle do kierownictwa komitetu, a o decyzjach podejmowanych przez egzekutywę KZ, nie informowano niższych instancji. Sekretarz jednej z organizacji wytknął nawet Kochańskiemu, że jej członkowie zapomnieli, jak wygląda szef Komitetu Zakładowego¹³⁴. Podobne zarzuty wysuwał przedstawiciel komórki partyjnej Wydziału „B”, zajmującego się obserwacją zewnętrzną. W październiku 1955 r. pojawiło się w niej kilkunastu nowych członków, którzy przeszli do WUdsBP z Zarządu Informacji Marynarki Wojennej¹³⁵. Samorzutnie zorganizowali oni grupę szkolenia partyjnego, ponieważ mimo licznych telefonów do Kochańskiego, nie wyznaczono im prelegentów do prowadzenia zajęć¹³⁶.

Kochańskiego oskarżano również o zbytnią uległość wobec kierownika urzędu – mjr Kazimierza Małkiewicza¹³⁷. Pojawiły się nawet opinie, że komitet partyjny stał się „batem na narzekających”¹³⁸. Wpływ na postawę Kochańskiego mógł mieć fakt, że nie był on funkcjonariuszem „bezpieki”. Zapewne nie miał on takiego poparcia wśród naczelników wydziałów, jak wcześniej Jerzy czy Michałak. Naturalnym wydaje się więc, że opierał się na współpracy ze ścisłym kierownictwem urzędu.

Kochański przystąpił do wyborów na stanowisko nowego sekretarza komitetu w 1956 r. Nie wiadomo czy faktycznie chciał kandydować, czy było to jedynie stwarzanie pozorów. Wydaje się mało prawdopodobne – biorąc pod uwagę, że w przypadku poprzednich wyborów ustalenia zawsze zapadały na wyższym szczeblu – aby nie było to zaakceptowane przez KW PZPR. Faktem jest, że w wy-

¹³⁴ *Ibidem*, 4282/2, Protokół z Konferencji Zakładowej PZPR przy WUdsBP w Gdańsku, 8 IX 1956 r., k. 105.

¹³⁵ Było to efektem włączenia Głównego Zarządu Informacji do KdsBP. Zob. P. Semków, *Informacja Marynarki Wojennej w latach 1945–1957*, Warszawa 2006, s. 46. Na szczeblu lokalnym połączono komórki zajmujące się obserwacją osób inwigilowanych przez obie instytucje. Por. AIPN BU, 1583/644, Etat nr 018/21 Wydziału „B” WUdsBP w Gdańsku, 8 X 1955 r., k. 62–63v.

¹³⁶ AP Gdynia, POP WUBP, 4282/2, Protokół z Konferencji Zakładowej PZPR przy WUdsBP w Gdańsku, 8 IX 1956 r., k. 104.

¹³⁷ Kazimierz Małkiewicz ur. 1922 r. Pełnił obowiązki kierownika WUdsBP w Gdańsku w okresie od 25 maja 1955 r. do 14 września 1956 r. Zob. AIPN BU, 0194/2060, Akta osobowe Kazimierza Małkiewicza; *Aparat bezpieczeństwa w województwie ...*, s. 239–240.

¹³⁸ AP Gdynia, POP WUBP, 4282/2, Protokół z Konferencji Zakładowej PZPR przy WUdsBP w Gdańsku, 8 IX 1956 r., k. 110.

borach uzyskał dwunasty wynik, a do komitetu wchodziło jedenaście osób¹³⁹.

Zgodnie z procedurami nowo wybrany komitet, powinien spośród swych członków wybrać sekretarzy oraz egzekutywę. Nie stało się tak jednak w tym przypadku. Żaden z funkcjonariuszy nie zdecydował się, bowiem na objęcie najważniejszego stanowiska. Wśród pracowników WUdsBP pojawiły się jednak głosy, że Małkiewicz prowadzi rozmowy z potencjalnymi kandydatami. 13 września odbyło się zebranie komitetu, na którym obecni byli przedstawiciel KW – Marian Szczebura oraz zastępca kierownika WUdsBP – kpt. Leon Dąbrowski. Przekonywali oni zebranych, że mianowany sekretarzem, nie będzie poszkodowany finansowo, ponieważ, mimo przejścia na etat partyjny, będzie otrzymywał wyrównanie różnicy w pensji i sorty mundurowe. Decyzja o ponownym zaszerogowaniu stanowiska do aparatu bezpieczeństwa, leżała bowiem w gestii KC PZPR¹⁴⁰.

Na stanowisko sekretarza proponowano Kazimierza Piszczka i Stanisława Stawowskiego. Obaj próbowali przekonać zebranych, aby wybrali kogoś innego. Twierdzili jednocześnie, że nikt z kierownictwa z nimi nie rozmawiał. Ostatecznie szefem komitetu wybrano Piszczka, a na jego zastępcę Tadeusza Lewandowskiego¹⁴¹.

Ostatni sekretarz komórki partyjnej w gdańskim urzędzie bezpieczeństwa urodził się 25 lipca 1923 r. w Okopach w województwie tarnopolskim. W 1937 r. ukończył szkołę powszechną w Jezierzanach, a w 1940 r. wraz z rodziną został deportowany na Syberię, do Kraju Krasnojarskiego, gdzie pracował w kołchozie. W 1943 r. wstąpił do armii polskiej w ZSRS, gdzie – po ukończeniu pułkowej szkoły podoficerskiej – pełnił służbę w zwiadzie pieszym (otrzymał nawet za nią sowieckie odznaczenie). Dwukrotnie został ranny. Pierwszy raz pod Lenino, a drugi raz w czasie walk o warszawską Pragę. Po rekonwalescencji został zwolniony z wojska i

¹³⁹ Po zakończeniu pracy w Komitecie Zakładowym Kochoński objął stanowisko instruktora w Wydziale Organizacyjnym KW. W grudniu 1956 r. w wyniku redukcji etatów został skierowany do Stoczni Gdańskiej, w której pracował, aż do osiągnięcia wieku emerytalnego. Zmarł 26 sierpnia 1985 r. Zob. AP Gdańsk, KW PZPR, 2384/12366, Życiorys Henryka Kochońskiego, 22 VII 1983 r., k. 15-18; *ibidem*, Pismo KW PZPR w Gdańsku do redakcji „Głosu Wybrzeża”, 29 VIII 1985 r., k. 4.

¹⁴⁰ AP Gdynia, POP WUBP, 4282/6, Protokół z posiedzenia Komitetu Zakładowego PZPR przy WUdsBP w Gdańsku, 13 IX 1956 r., k. 151. Referujący to zagadnienie przedstawiciel KW PZPR, zwracał przy tym uwagę, że „nie tylko u nas, ale w szeregu województwach tak sprawa wyszła i KC, czy wcześniej czy później, musi [sprawę] rozwiązać”.

¹⁴¹ *Ibidem*, k. 152. Kandydaturę Lewandowskiego wyraźnie poparł Małkiewicz. Nie było więc tak, jak twierdził Dąbrowski, że „nie kierownictwo urzędu wybiera sekretarza KZ, ale komitet wybrany na konferencji”.

trafił do Gdańska¹⁴². W maju 1945 r. mianowano go pomocnikiem komendanta gmachu WUBP. W lutym następnego roku awansował, zostając naczelnikiem aresztu wewnętrznego gdańskiego urzędu. W lipcu 1947 r. przeniesiono go do Kwidzyna, a następnie, przez blisko pięć lat, pełnił stanowiska kierownika sekcji w MUBP Gdynia i Wydziale VIIIa (sprawy morskie) WUBP. 1 marca 1952 r. otrzymał nominację na zastępcę naczelnika analogicznego wydziału w Koszalinie (był wtedy sekretarzem miejscowego KZ). W listopadzie 1953 r. został skierowany do Dwuletniej Szkoły Aktywu Kierowniczego Ośrodka Szkolenia MBP w Warszawie. Po jej ukończeniu w sierpniu 1956 r. trafił ponownie do Gdańska, gdzie objął stanowisko naczelnika Wydziału V (transport). Od 13 września do 28 listopada był sekretarzem KZ przy WUdsBP, a po jego likwidacji, przeszedł do Wydziału „B”, gdzie pozostał do 1961 r. Przeniesiono go wtedy do Lublina¹⁴³, gdzie pracował, aż do zwolnienia w listopadzie 1967 r.¹⁴⁴ Służąc w UB/SB Piszczek osiągnął stopień podpułkownika MO¹⁴⁵.

Kazimierz Piszczek był sekretarzem partyjnym jedynie przez trzy miesiące, ale był to okres szczególnie burzliwy w historii Polski. Wydarzenia, jakie rozgrywały się w tym czasie w Warszawie, odbijały się echem również na Wybrzeżu. Ujawnienie wielu zbrodni popełnionych przez przedstawicieli resortu oraz częściowa rehabilitacja niektórych ich ofiar¹⁴⁶, powodowały, że byli oni postrzegani, jako uosobienie całego zła systemu stalinowskiego. Zdaniem funkcjonariuszy WUdsBP w Gdańsku było to nieuczciwe, bo nie

¹⁴² AIPN Lu, 028/2002 t. 1, Życiorys Kazimierza Piszczka, [sierpień 1945 r.], k. 2.

¹⁴³ Przeniesiono go po ujawnieniu faktu nieprawidłowego wykorzystania środków z funduszu operacyjnego na remont mieszkania dla jego teściowej. *Ibidem*, t. 2, Pismo KW MO w Gdańsku do MSW, 17 V 1962 r., k. 45-46.

¹⁴⁴ Oficjalnie Piszczek odszedł ze służby na własną prośbę. Faktycznym powodem jego decyzji był jednak anonim napisany przez podległych mu funkcjonariuszy Wydziału „B” w SB KWMO w Lublinie oraz dochodzenie, które przeprowadzono w tej sprawie. Por. *Ibidem*, Notatka w sprawie anonimu napisanego na kierownictwo Wydziału „B” SB KWMO w Lublinie, 20 III 1965 r., k. 51-57.

¹⁴⁵ Szerzej zob. *Aparat bezpieczeństwa w województwie ...*, s. 289-290. W latach osiemdziesiątych na emeryturze Piszczek mieszkał w Sopocie. Zmarł 18 sierpnia 1987 r. Por. <http://www.grobonet.com/sopot/2/pochowany/1075829/Piszczek-Kazimierz> (dostęp 27 X 2013 r.).

¹⁴⁶ Na poziomie lokalnym dotyczyło to m.in.: tzw. „sprawy elbląskiej”. Związana ona była z pożarem w hali nr 20 elbląskich zakładów mechanicznych w nocy z 16 na 17 lipca 1949 r. Komunistyczne władze winę za spowodowanie pożaru, zrzuciły na Jana Bastarda, który miał być szefem siatki wywiadowczej, kierowanej z Gdańska przez francuskiego wicekonsula Rene Bardeta. Bastard został skazany na ten „czyn” na karę śmierci, ale po zastosowaniu amnestii skrócono ją do 10 lat więzienia. Szerzej na temat pożaru por. *Historia Elbląga*, t. V: 1945-1975, cz. 1: *Historia polityczna i gospodarka Elbląga*, oprac. M. Golon, Gdańsk 2006, s. 51-55; G. Wośńska, *Pożar i szpiedzy. Pierwsza książka o Sprawie Elbląskiej, sprzedajnych biegłych, śledczych sadystach oraz władzy zależnej od Sowietów*, Warszawa 2013.

wspominano o kierownictwie partyjnym, od którego wytyczne działania pochodziły. Było to jednym z powodów, że pracownicy „bezpieki” myśleli przede wszystkim o zbliżającej się reorganizacji. Wielu z nich próbowało w tym czasie – głównie w szkołach zawodowych – uzupełnić posiadane wykształcenie.

Po VIII Plenum KC pracownicy WUdsBP, podobnie jak przedstawiciele innych zakładów pracy w Trójmieście¹⁴⁷, organizowali masówki i wydawali rezolucje, w których wzywali m.in.: do usunięcia z KdsBP jego wiceprzewodniczącego – Antoniego Alstera oraz ukarania kierownictwa PZPR i MBP¹⁴⁸. Wysyłano je do KC, ale publikowano również w prasie. W tym okresie wiodącą, była już bowiem tendencja do wskazania grupy osób odpowiedzialnych za zbrodnie stalinizmu. O ile wcześniej w organie prasowym partii – „Głosie Wybrzeża” – pisano o „nadużyciach” bardzo ogólnie, nie podając nazwisk pracowników gdańskiej „bezpieki”, o tyle po VIII Plenum, pojawiły się artykuły wskazujące konkretne osoby¹⁴⁹. Taki wydzźwięk miało też spotkanie, jakie zorganizowano 15 listopada 1956 r. w Gdańsku. Uczestniczyli w nim pracownicy zakładów przemysłowych z Trójmiasta oraz funkcjonariusze WUdsBP. W relacji prasowej, która ukazała się kilka dni później, wyraźnie wskazano, że ci ostatni byli zmuszani do działań przeciw społeczeństwu, a jako przykład osób z Wybrzeża, które prawo łamały, podano Józefa Jurkowskiego, Markusa Kaca i Eliasza Kotona¹⁵⁰.

Jedną z ostatnich decyzji Piszczka jako sekretarza, był wniosek do kierownictwa urzędu o powołanie komisji rehabilitacyjnej dla byłych funkcjonariuszy, uważających, że zostali niesłusznie zwolnieni z aparatu represji. Na jej czele stanął Władysław Jerzy¹⁵¹. Zastępca Piszczka – Stanisław Stawowski – został natomiast szefem komisji przekwalifikowania zawodowego. Zwalnianym w wyniku reorganizacji zapewniono bowiem odpowiedni „start” w nowej pracy. W listopadzie 1956 r. Rada Ministrów ustaliła, że wobec zwalnianych pracowników „bezpieki” zastosowane zostaną przepisy wprowadzone rok wcześniej dla zawodowych oficerów, opusz-

¹⁴⁷ Szerzej o „Październiku 1956” w Gdańsku por. K. Filip, *Październik 1956 w Gdańsku*, „Teki Gdańskie” 2012, t. 12, s. 63-86.

¹⁴⁸ AP Gdynia, POP WUBP, 4282/6, Rezolucja Podstawowej Organizacji Partyjnej przy WUdsBP w Gdańsku, 13 XI 1956 r., k. 218-220.

¹⁴⁹ S. Majewski, *Kierownik WUdsBP w Gdańsku zawieszony w czynnościach*, „Głos Wybrzeża”, nr 278 z 21 listopada 1956 r., s. 1.

¹⁵⁰ J. Królikowski, S. Majewski, *Spotkanie, jakiego jeszcze nie było*, „Głos Wybrzeża”, nr 276 z 19 listopada 1956 r., s. 3. Warto dodać, że autorzy artykułu byli dawniej naczelnikami wydziałów w WUBP i aktywnymi działaczami komórki partyjnej przy urzędzie.

¹⁵¹ AIPN Gd, 0046/223 t. 3, Pismo naczelnika Sekretariatu WUdsBP w Gdańsku do naczelników wydziałów i kierowników Delegatur ds. BP, 3 XII 1956 r., k. 561.

czających szeregi wojska¹⁵². Gwarantowało to im skierowanie do nowej pracy, którą musiały dla nich znaleźć rady narodowe. Jednocześnie kierowano ich na przeszkolenie zawodowe¹⁵³. Osoby, które otrzymały pracę gorzej płatną, miały przez sześć miesięcy pobierać specjalny dodatek wyrównawczy¹⁵⁴.

Wojewódzki Urząd do spraw Bezpieczeństwa Publicznego w Gdańsku oficjalnie zakończył działalność w końcu listopada, a faktycznie z dniem wprowadzenia nowych etatów 27 grudnia 1956 r. Zakończyła się też wtedy działalność Komitetu Zakładowego PZPR przy WUBP/WUdsBP (choć istniał on nadal przy SB KWMO w Gdańsku), będącego kontynuacją działającej od 1945 r. komórki PPR. Komórka partyjna nie wpływała na działania operacyjne urzędu, a na posiedzeniach tematyka zawodowa pojawiała się bardzo rzadko. Nie taka była jednak jej rola. Kierujący nią sekretarz miał realny wpływ na podległych mu funkcjonariuszy dzięki systemowi kar partyjnych, ale również możliwościom przyznawania nagród czy wpływem na awanse¹⁵⁵.

Pierwsi sekretarze komórki partyjnej w wojewódzkim urzędzie bezpieczeństwa w Gdańsku byli ludźmi stosunkowo młodymi, jednak nie stanowiło to ewenementu w tamtym okresie¹⁵⁶. W momencie obejmowania stanowiska najstarszy był Gińko, liczący czterdzieści jeden lat, a najmłodszy dwudziestoosmioletni Babczenko. Wśród jedenastu osób kierujących komórką partyjną w urzędzie, żadna nie miała wcześniej związków z Wybrzeżem Gdańskim. Czwórka (Wajntraub, Gińko, Jodłowski i Jerzy) urodziło się na Mazowszu, dwóch (Michalak, Babczenko) w Łodzi, kolejnych dwóch na Kresach (Piszczek i Huppert), a pozostali w innych rejonach Polski. Szczegółowo przedstawia to tabela nr 1.

¹⁵² „Monitor Polski” 1955, nr 88, poz. 1072.

¹⁵³ *Ibidem*, 1956, nr 82, poz. 967.

¹⁵⁴ *Ibidem*, nr 96, poz. 1056.

¹⁵⁵ Komórka partyjna mogła zablokować procedurę kadrową wobec funkcjonariusza. Np. w przypadku Stanisława Pietrasa – w 1946 r. kierownika Ekspozytury Kolejowej WUBP – jego przeniesienie do Białegostoku zostało wstrzymane przez pierwszego sekretarza PPR w urzędzie Zygmunta Jodłowskiego. Dzięki temu Pietras służył w Gdańsku, aż do zwolnienia w 1949 r. Por. AIPN Gd, 211/537, Pismo sekretarza komórki partyjnej do szefa WUBP w Gdańsku, [1946 r.], k. 60.

¹⁵⁶ Dla przykładu pierwszy szef WUBP w Gdańsku – Grzegorz Korczyński – w momencie obejmowania stanowiska, miał niespełna trzydzieści lat, a na czele Wydziału Walki z Bandytyzmem stał przez krótki okres czasu, liczący w 1945 r. osiemnaście lat – Ryszard Baranowski. Spośród siedmiu I sekretarzy KW PZPR w Gdańsku w latach 1945–1956 najstarsza była Janina Kowalska licząca czterdzieści lat, a najmłodszy trzydziestojednoletni Stanisław Januszewski. Por. P. Brzeziński, *op. cit.*, s. 24.

Tabela nr 1. Pierwsi sekretarze PPR/PZPR w WUBP/WUdsBP w Gdańsku w latach 1945–1956.

Deklarowane wyznanie	b.d.	Rzymsko-katolickie	Rzymsko-katolickie	Mojżeszowe	Rzymsko-katolickie	Bezwyznaniowy	Rzymsko-katolickie
Narodowość	żydowska	Polska	Polska	żydowska	Polska	Polska	Polska
„Pochodzenie społeczne”	Robotnicze	Robotnicze	Robotnicze	Robotnicze	Robotnicze	Chłopskie	Robotnicze
Wykształcenie w momencie obejmowania	Podstawowe	Niepełne średnie (?)	Zawodowe	Podstawowe (niepełne?)	Zawodowe	Podstawowe	Zawodowe
Udział w walkach w czasie II wojny światowej	LWP	GL/AL	-	LWP	-	BCh, AL	-
Przynależność organizacyjna przed 1939	KPP, Brygady Międzynarodowe	KPP, Komсомоł	KPP	KPZU (?)	Związki Zawodowe (OZN)	Słew	KZMP, PPS
Wiek w momencie	37	41	34	35	39	30	33
Miejsce urodzenia	Węgry (Mazowsze)	Warszawa	Żyrardów	Lwów	Sułkowsy (Kujawy)	Ostrow (Lubelszczyzna)	Warszawa
Imię i nazwisko	Saul Wajntraub	Stanisław Ginko	Zygmunt Jodłowski	Józef Huppert	Józef Michalski	Maria Sidor	Władysław Jerzy

Seweryn Michalak	Jan Bab- czenko	Henryk Kochański	Kazimierz Piszczek
Bezwyzna- niowy	Bezwyzna- niowy	b.d.	Rzymsko- katolickie
Żydowska	Polska	Polska	Polska
Robotnicze	Robotnicze	Chłopskie	Chłopskie
Zawodowe	Podstawo- we	Podstawo- we	Podstawo- we
Partyzant- ka francu- ska, KPF	AK (?), BCh	-	LWP
KZMP, Brigady Międzynar- odowe	-	-	-
40	28	31	33
Łódź	Łódź	Czeszocice (kieleckie)	Okopy (arnopol- skie)

Źródło: Opracowanie własne autora na podstawie dokumentów cytowanych w przypisach.

Niewątpliwie ten brak znajomości stosunków panujących na Pomorzu, mógł mieć wpływ na niektóre decyzje podejmowane przez sekretarzy w pierwszym okresie działalności, choć dotyczyło to bardziej zadań służbowych niż pracy partyjnej. Z biegiem czasu sytuacja ta jednak ewoluowała. Kierujący komitetem funkcyjariusze (z wyjątkiem Kochańskiego, który był jedynym „cywilem”, choć ze stażem partyjnym) byli bowiem „weteranami” gdańskiej „bezpieki”. Prócz Hupperta wszyscy oni służyli w gdańskim UB od 1945 r. Po kilku latach znali więc doskonale miejscowe realia. O ich powołaniu na stanowisko decydowało przede wszystkim doświadczenie partyjne. Prócz ostatniej trójki (Babczenko, Kochański, Piszczek) wszyscy mieli za sobą działalność polityczną przed II wojną światową (choć Michalski i Sidor w organizacjach niekomunistycznych). Sześciu z nich było członkami KPP lub jej przybudówek, a Wajntraub i Michalak walczyli w Hiszpanii. Również w czasie wojny przyszli pierwsi sekretarze w większości uczestniczyli w walkach na froncie lub partyzantce. Wyjątkami byli Jerzy, Jodłowski i Michalski. Szczególnie przypadek tego ostatniego wydaje się ciekawy, bowiem do partii wstąpił on dopiero po zakończeniu wojny, a niecałe dwa lata później był już sekretarzem PPR przy WUBP.

Analizując sekretarzy jako zbiorowość, należy zwrócić uwagę także na ich wykształcenie. Wszyscy (prócz Hupperta) mieli oni ukończoną co najmniej szkołę powszechną – co w przypadku pierwszych lat działania „bezpieki”, wcale nie było takie oczywiste. Ciekawe spostrzeżenia daje również analiza światopoglądu tej grupy. Ponad połowa z nich – także ci z długoletnim stażem w ruchu komunistycznym – w ankietach personalnych (w momencie przyjmowania do służby) podawała przynależność do określonego wyznania. Zmieniało się to jednak wraz z upływem kolejnych lat służby. „Bezwyznaniowość” deklarowały od samego początku tylko trzy osoby. Należy przy tym pamiętać, że dane te odnoszą się do deklaracji tych osób i niekoniecznie muszą odpowiadać rzeczywistości, a kwestia „religianctwa” była niejednokrotnie dyskutowana podczas zebrań Komitetu Zakładowego PZPR i w ocenie kierownictwa komitetu stanowiła problem¹⁵⁷.

Jak już zaznaczono na wstępie, wyboru sekretarza dokonywali członkowie Komitetu. Decyzję o obsadzie najważniejszego partyjnego stanowiska w WUBP podejmowano jednak na wyższym szczeblu. Na przykładzie wyborów w Gdańsku widać, że porozumienie nastąpić musiało pomiędzy czterema głównymi ogniwami: WUBP, MBP, KW i KC. Otwartym pytaniem pozostaje wciąż, kto w tym układzie miał najsilniejszą pozycję. Przypadek Gdańska pokazuje bowiem, że była to zmienna.

Wajtrauba na stanowisko wyznaczył Komitet Miejski PPR w Gdańsku. Jego zastąpienie przez Gińkę, było już jednak spowodowane aktywną polityką ówczesnego szefa urzędu mjr. Józefa Krakowskiego. W przypadku kolejnych głosowań w czasie istnienia PPR, brak wystarczającej ilości źródeł nie pozwala na odtworzenie motywów wyboru konkretnej osoby. Szczególnie interesujące, wydają się zwłaszcza okoliczności wyboru Michalskiego, zwłaszcza biorąc pod uwagę zmiany, jakie zaszły wtedy w KW i WUBP. Roszady na stanowiskach sekretarzy na początku lat pięćdziesiątych, były już efektem ustaleń zapadających w Komitecie Centralnym – przede wszystkim po utworzeniu Sektora Specjalnego. Widać to w procedurze wyboru, a zwłaszcza odwołania, Michalaka. W tym wypadku niebagatelną rolę odegrał Komitet Wojewódzki, a także szef WUBP, którzy doskonale wiedzieli o projektowanej zmianie. Wojewódzka instancja partyjna decydujący wpływ na obsadę stanowiska sekretarza miała jedynie przy wyborze Kochańskiego –

---

¹⁵⁷ W czasie jednego z posiedzeń Komitetu Zakładowego podawano nawet przykład funkcjonariusza, który nie dość, że ożenił się z kobietą „co do której były zastrzeżenia”, to jeszcze wziął ślub kościelny, idąc do ołtarza w mundurze. AP Gdynia, POP WUBP, 4282/3, Protokół z zebrania Komitetu Zakładowego PZPR przy WUBP w Gdańsku, 16 XII 1953 r., k. 118.

działacza gdańskiego KW – którego – przynajmniej częściowo – uznawano w aparacie bezpieczeństwa za osobę narzuconą. Ten wzrost roli instancji wojewódzkiej – zaprojektowany przez KC – był wyraźnym powodem trudności w ostatnich wyborach we wrześniu 1956 r.

Przykład Gdańska pokazuje, że dla pełnego scharakteryzowania relacji pomiędzy aparatem bezpieczeństwa a partią, konieczne jest poznanie stosunków panujących pomiędzy oboma ośrodkami lokalnej władzy – zwłaszcza tych personalnych. Bez tego ciężko jest bowiem zrozumieć kulisy niektórych podejmowanych decyzji. Zbadanie tego zagadnienia, stanowi niewątpliwie wyzwanie dla współczesnej historiografii.

Summary

The first party committee secretaries of Polish Workers' Party / Polish United Workers' Party at Voivodship Department of Public Security (WUBP)/ Voivodship Department for Public Security (WUdsBP) in Gdansk in the years 1945–1956

The Communist Party has played a pivotal role in Polish politics after World War II. Her branches were set up in every workplace, including the security apparatus. This text describes eleven silhouettes of people in charge of party structures in Voivodship Department of Public Security in Gdansk (in the period 1955–1956 as Voivodship Department for Public Security). They had different education, different biographies, but they had the most important feature – the confidence of the Party authorities. The first party secretaries were shown as a group. The author described the most important features of their biographies and juxtaposed them together.

The article also explains the details of the selection of each of them, the most important events of every term and the circumstances of their dismissal from a position.

*

Daniel Czerwiński (ur. 1985 r.) – absolwent historii, doktorant na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Gdańskiego. Interesuje się najnowszą historią Polski, a zwłaszcza Pomorza Gdańskiego. Pod kierunkiem prof. UG, dr. hab. Igora Hałagidy, przygotowuje pracę pt. *„Aparat bezpieczeństwa w województwie gdańskim w latach 1945–1956. Struktura – kadry – główne kierunki działania”*.

Najważniejsze publikacje:

– Czerwiński D., *Działania gdańskiego aparatu bezpieczeństwa wobec kurii biskupiej w Pelplinie w pierwszej połowie lat pięćdziesiątych XX wieku* [w:] *Letnia Szkoła Historii Najnowszej 2012. Referaty*, red. K. Dworaczek, Ł. Kamiński, Warszawa 2013, s. 24–33.

– Czerwiński D., *Funkcjonariusze Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Kartuzach w 1945 r. – próba portretu zbiorowego*, „Acta Cassubiana” 2011, t. XIII, s. 190–212.

– Czerwiński D., *Od Rzeszowa do Gdańska ... Aparat bezpieczeństwa w Rzeszowie, Krakowie i Gdańsku w relacji Andrzeja Budy*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2012, nr 36, s. 223–258.